

KUR'ÂN METNİNİN ÜSLÛB ÖZELLİKLERİ*

A. Cüneyt EREN*

ÖZET

Bu çalışmada Kur'ân metninin zengin üslûb yönü ele alınmıştır. Kur'ân cümlelerin yapısında, cümleleri oluşturan kelimelerin seçilmesinde kendine has orijinal bir anlatım tarzı vardır. Kur'ân'ın metin üslûbu ne nazım, ne de düz nesirdir. Onun kendisine has bu üslûbu, ilk günden bugüne inansın inanmasın tüm insanlığı kendisine hayran bırakmış ve onun ortaya koyduğu i'câzı itirafa zorlamıştır. Hatta bu eşsiz üslûbu ile tüm insanlığa kendi ayet ve sûrelerinin çok kısa bir miktarının benzerini getirmeleri hususunda meydan okumuş olan Kur'ân, vahyin nazil olduğu andan itibaren tarih boyunca kimseden bu hususta bir cevap alamamıştır.

Kur'ân, dil ve o dilin kullanım üslûbu ile bütün olarak mu'ciz bir kelimedir. Kur'ân metninin özellikleri içinde en belirgin olanları, hitabının avam ve havassa birlikte yönelik olması, muktezây-ı hâli gözetmesi, lafzın kısalığına rağmen manasının zenginliği, nazım ve beyân güzelliği, ayet ve sûreler arasındaki tenasüb ve ikna özelliği şeklinde sıralanabilir. Az ve öz sözcüklerle çok şeyi ifade etmek anlamına gelen cevâmiu'l-kelim özelliğine sahiptir. Kur'ân-ı Kerîm, kendi dilini anlayanlarla birlikte, anlamayanlara da hitap etmekte ve bu muhatapların içerisinde yer alan her tabaka yine kendi kapasitesine göre ondan istifade etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm içerdği lafızların, manayı tam olarak ifade edebilecek bir şekilde kullanır. Bu kullanımda, aslî veya tamamlayıcı herhangi bir unsur noksan olmadığı gibi, garip bir fazlalık da söz konusu değildir.

Anahtar Kelimeler: Üslup, Muktezây-ı hâl, Edebî Sanatlar, Tasvir, Kıraati'l-Kur'ân

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

* Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, El-mek: cunerenn@gmail.com

THE CHARACTERISTIC WORDING OF THE QURANIC TEXT

ABSTRACT

In this study, the rich style of the Qur'anic text is discussed. There is a unique manner in the structure of sentences and words forming in selecting an original narrative in the Qur'an. The Qur'anic style is nor poetry nor prose. It has its own style, since the first day of its revelation aroused the admiration of all mankind including non-believers and forced them to confess that the Qur'anic text is not challengeable, miracle. Even with this unique style the Qur'an challenged all humanity to bring a very short amount of verses and suras similar to the Qur'anic ones, however, from the moment of revelation throughout history not received a response from anyone in this regard.

The most obvious features of the Qur'an are addressing the populace and intellectuals together, consideration of aligning with conditions, richness of meaning with short phrases, balancing sheet and statement of beauty, convincing feature, and integration between verses and suras. It is extremely simple and yet so has an understandable structure. With the structure of verbal language the Qur'an uses general conversation method. The Qur'anic text has features of cultural characteristics of the community and the language which was revealed in. In this regard the Qur'an uses a worldly language. When examining a written text the structure, definition of style, use of materials, and narration specifications should be evaluated together.

Key Words: Wording, The Situation Should, Belagah Arts (Eloquence), Description, Recitation of The Qur'an

I. Giriş

'Üslûb', bir şeyi bir yer veya şahıstan gizlice almak, zorla elinden çekmek ve hızlı bir şekilde kaçmak anlamındaki (s-l-b) fiil kökünden türemiştir.¹ Lügatte 'uzanan yol, çeşit, vecih, mezhep ve konuşmacının konuşması sırasında izlediği yol ve hurma ağacının dizesi' gibi manalara gelir.² İstilah olarak, konuşmacının lafızlarını seçip sözünü oluştururken izlediği söz yolu ve kullandığı metodudur.³

Kur'ân'ı Kerîm'de mevcut bulunan cümlelerin oluşumunda, yapısında, cümleleri oluşturan kelimelerin seçilmesinde kendine mahsus anlatım tarzına üslûbu'l-Kur'ân denir. Kur'ân, nazmında, sûrelerinde, ayetlerinde, kıssalarında, va'z ve telkinlerinde, emsallerinde, hitaplarında ve delillerindeki üslûb özellikleri sayesinde kısa sürede başta yakın Arap toplumu olmak üzere tüm insanlığın dikkatini çekmiş ve onları hidayete sevk etmiştir. Kur'ân'ın önceki kutsal kitaplardan ve diğer beşeri eserlerden farklı kendisine has bir üslûbu vardır. Nitekim Kur'ân, bu eşsiz üslûbu sayesinde tüm insanlığa kendi ayet ve sûrelerinin çok kısa bir miktarının benzerini getirmeleri hususunda meydan okumuş, fakat buna kimseden bir cevap gelmemiştir. Kur'ân'ın üslûbu ne

¹ Fîrûzâbâdî Mecduddin Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhîr*, Müessesetü'r-Risâle, 8. Baskı, Beyrut, 2005, s. 97.

² İbn Manzûr Ebu'l-Fadl Cemaledin Muhammed b. Mûkrîm b. Ali, *Lisânu'l Arab*, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1999, VI, 319.

³ Fadl, Salah, *İlmu'l-Üslûb*, Dâru's-Şurûk, Kahire, 1998, s. 94.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

nazım, ne de düz nesirdir. Onun kendisine has bu üslûbu, ilk günden bugüne inansın inanmasın tüm insanlığı kendisine hayran bırakmış ve onun bu yönden arzettiği i'câzı itirafa zorlamıştır. Nitekim onun gönüllere hoş gelişi, müşâhede ve tefekküre davet edişi, insanın madde ve ruhuna hitap edişi, sözlerinin yerli yerinde oluşu, tekrarlarının usandırmayışı, güzel ayet sonları, tabîî secîleri, akılların uzun zaman sonra ancak bilimsel keşiflerle ulaştığı ilmî sırları ihtiva etmesi, fert ve toplum ahlakını güzelleştiren ve aileyi düzenleyen ahlak kuralları, hoş hikayeleri, tarihî verileri, insanlığın başlangıcı ve sonu hakkında verdiği bilgiler, devletler arası hukuk prensipleri, güzel hitapları, müstesna iknâ kabiliyeti, delillerinin kuvveti, mantığının üstünlüğü vb. üslûb yönlerinden bazılarıdır.⁴

Aynı malzemeyi kullanan usta bir ressam ile acemi bir ressamın ellerinden çıkan tablolar arasındaki büyük fark, bakanlar tarafından hemen görülebilir. Resim sanatında mahir olanlar ise, o farkları ayrıntılarıyla yakalayabilirler. Diğer bütün sanatlarda da durum böyledir. Bu farklılıklar; yaratılış, kabiliyet, eğitim, egzersiz, tecrübe, ustalık ve zevk gibi unsurlara racidir. Aynen bunun gibi, mahir bir söz ustası, kendisini dinleyenlerin akıllarını ve kalplerini kapıp götürürken, bu sanatta ileri gitmeyenlerin ifadelerindeki eksiklikler, işin erbabı tarafından hemen tespit edilir.⁵ Kur'an tarzının en belirgin özelliği olan ilk okumadaki çekiciliği, tarifî mümkün olmayan bir şekilde meydana çıkar. Kalıcılık, akıcılık, sağlamlık, açıklık ve nazmı, tanınmış ve bilinmiştir.⁶

Kur'an, dil ve o dilin kullanım üslûbu ile bütün olarak mu'ciz bir kelimdir. Çalışmamızın bu bölümünde de Kur'an metninin üslûb yönü ele alınacaktır.

II. Kur'an Metninin Üslûb Özellikleri

Kur'an'ın üslûb özelliklerini şu şekilde özetlememiz mümkündür:

1. Lafzının Kısaldığına Rağmen Manasının Zengin Olması

Kur'an-ı Kerim az ve öz sözcüklerle çok şeyi ifade etmek anlamına gelen cevâmiu'l-kelim/îcâz özelliğine sahiptir. Sözlükte, 'sözü kısaltmak, kısa tutmak, vecîz söz⁷' anlamlarına gelen îcâz, terim olarak, 'maksadı, alışılmış ifadeden daha azı ile karşılamak, çok az sözcükle özlü bir şekilde anlatmaktır'.⁸ Bu üslûb Kur'an-ı Kerim'in öne çıkan en önemli özelliklerindedir.

Konuyla ilgili üç örnek verelim:

a) Bakara sûresi وَمَا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ “Ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda bağıştta bulunurlar.”⁹ ayeti zekât ile sadakanın lâyük oldukları mevkilerini bulmak için tek bir cümle içerisinde, bazı şartlar ön görmektedir: 1. مِمَّا «Mimmâ» kelimesindeki "من" baziyyet ifade eder.

⁴ Bkz. Eren Cüneyt, Erbaş Muammer, *Kur'an İlimleri ve Tefsir İstilahları*, Ebru Yayınları, İzmir, 2012, s. 296-297.

⁵ Yıldırım Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İmlerine Giriş*, İstanbul, Ensar Yay., 1997, s. 119

⁶ Hurremşâhî Bahâeddîn, (Çev. Arş. Gör. Ahmet Tanyıldız), Hâfiz'in Sanat Üslûbu ve Kuran, Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları Volume 2/2 Spring 2007, s. 624.

⁷ İbn Manzûr, *a.g.e.*, V, 427; Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, s. 679; Saraç M. Yekta, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, -îcâz md., İstanbul, 2000, XXI, 392-393.

⁸ er-Rummânî, *en-Nuketü fi l'câzi'l-Kur'an*, (Selâsü Resâil fi'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye ve'n-Nakdi'l-Edebî), li'Rummânî ve'l-Hattâbî ve Abdi'l-Kâhiri'l-Cürcânî, Mısır, 1968, s. 80; el-Kazvîni Hatip, *Telhîsu'l-Miftah*, İstanbul, 1312, s. 80; îcâz kelimesinin zıddı olan itnâb ise sözlükte, 'uzun çadır ipi, atın belinin uzun olması sözü abartmak, uzatmak' anlamına gelir. (İbn Manzûr, *a.g.e.*, I, 563; Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, s. 141). Terim olarak, 'tekrar etmeksizin yeni bir fayda için lafzın manâdan fazla olması' (Tabâne Bedevî, *Mu'cemü'l-Belâğati'l-Arabiyye*, III. Baskı, Cidde, 1988, s. 385), 'kastedilen bir anlam için feshatte mutat yolla manâyı anlatabilmesi mümkün olan lafızlardan fazla söz söylemek' demektir (el-Kazvîni Hatip, *a.g.e.* s. 80; el-Meydânî, Abdurrâhman Hasan Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye Usûsiha ve Ulûmuha ve Fünûniha*, I-II, 1. Baskı, Dimaşk, 1996., II, 60; Ayrıca bkz. Durmuş İsmail, *Arap Dili ve Belâğat İlminde İki İfade Biçimi: İtnâb ve îcâz (I) (Kur'an Metninin Anlaşılmasındaki Rolü Üzerine Bir Deneme)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sy. 1, Yıl: 2000, s. 360).

⁹ Bakara 2-3.

Malın tamamının değil bazısının verilmesine işaretler. Buradan sadakayı verirken israf yapılmaması, aynı zamanda sadakayı verenin kendisinin muhtaç duruma düşmeyecek kadar vermesi hükmü anlaşılmaktadır. 2. مَا رَزَقْنَاكُمْ «Mimmâ razaknâhum» kelimesinde, (ما) harfinin takdim edilmesi, sadaka veren kimsenin sadakayı, başkasından alıp başkasına vermek sûretiyle halkın malından olmayıp kendi malından olmasının lüzumuna işaret vardır. 3. رَزَقْنَاكُمْ «razaknâhum» kelimesi, rızık verenin zaten Allah'ın kendisinin olduğuna işaretle sadakayı verenin de aslen Allah'ın verdiğinden sadaka verdiğine işaretle minnet etmemesi gerektiği, kulun burada sadece bir vasıta olduğu ve minnetle in'âmın bozulmaması gerektiği. 4. Yine رَزَقْنَاكُمْ «Razaknâhum» kelimesinde rızık (ن) harfine olan isnadından, rızık verenin Allah olduğuna, dolayısıyla verilen sadakayla fakir kalınmayacağı ve fakirlik korkusuyla sadakanın terk edilmemesi anlaşılmaktadır. 5. مَا «Mimmâ» daki (ما) «Mâ» kelimesinin, âmm ve mutlak olarak zikredilmesi, sadakanın yalnız mala ve paraya münhasır olmadığı bilinmesiyle, ilim, fikir, kuvvet, amel gibi şeylerde de muhtaç olanlara sadakanın verilmesi. 6. يُنْفِقُونَ «Yunfikûn» kelimesinde yer alan infak ifadesinin ihtiyaç gidermek için vermek olduğundan, sadakayı ihtiyaç sahibine vermek gerektiği ve sadakayı alanın da, o sadakayı sefahette değil, hâcât-ı zaruriyesinde sarf etmesi lâzım geldiği.¹⁰

b) Bakara Sûresi 182. ayette: *وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ 'İçinizden iki erkek şahit de tutun'* buyurulmaktadır. 'Şahit' demek, meydana gelen olayı, detayları ve sebeplerine muttali olmaksızın gören anlamına gelir. 'Şehit' ise, meydana gelen olayı, detayları, sebepleri ve nasıl gerçekleştiğine muttali olarak gören anlamındadır. Örneğin kim Zeyd'i Ömer'e bir kese para verdiğini görse ancak verilen paranın miktarını, ona borcuna karşılık mı, emanet olarak mı, veya borç olarak mı, kısaca ne için olduğunu bilmeseydi bu durumda o kişi sadece 'şâhit'tir. Şayet bütün bu detayları biliyor olarak gördü ise bu durumda da 'şehit' olur. Dolayısıyla **şâhidin şehadeti kabul edilemez**. Sadece **şehidin şehadeti kabul edilir**. Bunun içindir ki Kur'ân-ı Kerîm yukarıdaki mezkur ayette 'şehid' kelimesini kullanmış olup bu tabir yukarıdaki bütün manaları ihtiva eden mübalagalı ism-i fâil kipidir.

Örneğin 'يُضَرُّ' kelimesini alınız. Bu kelimenin anlamı ister büyük ister hafif herhangi bir zararın gelmesi anlamındadır. Ancak 'يُضَارُّ' kelimesinin anlamı büyük bir zararın gelmesidir. Bu anlam kelimenin yapısına ilave edilen 'elif harfi'nden kaynaklanmaktadır. Diğer bir tarifile kelime yapısındaki artış anlamda da artışa delalet eder. Bu bağlamda Kur'ân Bakara 282. ayette *وَلَا يُضَارُّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ 'Gerek kâtip, gerek şahit asla mağdur edilmesin.'* derken kâtipin yazımından dolayı büyük bir zarara düşürülmemesi, sorumlu tutulmaması, ancak zarar azsa bu durumda sorumlu tutulabileceği anlaşılmaktadır. Şayet Allahu Teâla *وَلَا يُضَرُّ* demiş olsaydı bu durumda kalem titremesi ile olsa bile en ufak bir hata yapma durumunda kendisine bir zarar dokunacağından yazı yazmaktan iktinap etmesi caiz olurdu.

c) Enbiyâ sûresi 42. ayetindeki başka bir örnekte şöyle buyurulmaktadır: *وَلَكِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ 'Rabbinin azabından onlara ait esinti dokunsa..'*¹¹ Bu cümle Cenabı Hakk'ın azabını dehşetli göstermek için, azabın en azının esintisinin bile şiddetli tesirini ifade etmek ister. Burada, azlığı ifade edecek cümlenin bütün unsurları, parçaları da, bu azlığa bakarak, ona kuvvet verecek ve azabın şiddetini hissettirecektir. 1- لَيْن «Lein» kelimesi; şüphe içindir ve şüphe ise, az oluşa yöneliktir. 2- مَسَّ «Messe» lafzı, azıcık dokunmaktır ve azlığı ifade eder. 3- نَفْحَةٌ «Nefhatün»

¹⁰ Nursi Said, *İşârâtü'l-İcâz*, İstanbul, 1995, s. 1173.

¹¹ Enbiyâ 42.

kelimesi, «bir kokucuk» anlamına, masdar-ı merre olup, sigası, bire delâlet eder ve azlığı belirtir. Ayrıca kelimenin sonundaki tenvin tenkir, yani azlık içindir, ve "o kadar küçük ki, bilinmiyor" demektir. 4- مِنْ «Min» harfi cerri, ba'ziyet (teb'iz) için olup, «bir parça» demektir ve killeti ifade eder. 5- عَذَابِ «Azabi» lafzı; ikâb'a nisbeten hafif bir nevi cezadır ve o da azlığa işaret etmektedir. 8- رَبِّكَ «Rabbike» lafzı, Cenâbı Hakkın, kakhâr, cebbâr ve muntakîm gibi isimleri yanında, yine şefkati ihsasla, azabın azlığı ve killeti ifade eder.

Demek bu kadar azlık ve killet içerisindeki «bir parça azab» böyle tesirli olur ve insanlar vâveyla koparırlar ise, ikâb-ı ilahi ne kadar dehşetli olacaktır? İşte, bu cümlelerin bütün küçük heyetleri ve unsurları, anlam ve üslup bütünlüğü ve imtizacı içerisinde, maksad-ı ilâhiyi ifade hususunda, birbirini takviye ederek, belağat ve fesâhat incelikleriyle işlenmiş, mü'cizu'l-beyân olan Kur'an'ın nazmını meydana getirmişlerdir.

2. Hitâbın Hem Avam, Hem de Havâssa Yönelik Olması

Taşıdığı değerleri aktarma noktasında muhataplarından hiçbirini ihmal etmemesi, Kur'an-ı Kerîm'in diğer belirgin üslûbdur. Bu özelliği ile Kur'an, diliyle nazil olduğu Araplarla birlikte, çeşitli sosyal tabakalarıyla bütün insanlığa hitap etmektedir.¹² Bu şu anlama gelir; Kur'an-ı Kerîm, kendi dilini anlayanlarla birlikte, anlamayanlara da hitap etmekte ve bu muhatapların içerisinde yer alan her tabaka yine kendi kapasitesine göre ondan istifade etmektedir. "İnsan çok karmaşık bir yapıya sahiptir ve o, bu karmaşık yapısıyla, Allah'ın kelâmının muhatabıdır. Allah onun bu girift yapısını bildiği için, onun gönlüne, aklına, duygularına, ruhuna ve nefesine vs. hitap eder. Zaten Kur'an açısından anlama ve inanma eylemleri, günlük hayatımızda, ilimde ve felsefede kullandığımız ve tanıdığımız aklımızla ve sadece zihni proseslerle gerçekleşmemektedir."¹³ Bu gerçeğe bağlı olarak muhataplar ilmi seviyelerine göre Kur'an ayetlerini az çok farklı şekillerde anlarlar.

"Allah, ortalama insanın anlayabileceği, sade, açık ve anlaşılabilir bir dil kullanmıştır. Konuları herhangi bir ilmin terminolojisi ve sistematığı içinde anlatsaydı, insanların büyük bir kısmı, Allah'ın sözlü müdehalesinin muhatabı bile olamazdı."¹⁴ Kur'an dilini anlamayan gayri-Arap, dilini anlayıp ta üzerinde ihtisas yapmamış veya genel anlamda avam da dâhil olmak üzere sosyal hayatın her kesimi kendi kabiliyeti nisbetinde onun mânevi ikliminden nasipsiz olmayacaktır. Ancak bu, herkesin Kur'an'dan aynı dersi alacağı anlamına gelmemelidir. Arapça konuşabilen ancak tahsil görmemiş bir Arap ile dili Arapça olmayan bir diğerinin mücerret Kur'an ayetlerinden hüküm çıkarmasını beklemek herhalde safdillik olur. Nasıl ki, herhangi bir ilim dalında söz sahibi olmak için yeterli eğitim şartsa, Kur'an gibi belâgatta zirve olan bir kitabın inceliklerine vâkıf olmak için de yeterli ihtisas şarttır. Hatta asr-ı saadette dahi, Arapça konuşulduğu ve konuşulan Arapça da günümüz Arapça'sının pek fevkinde olmasına rağmen, Kur'an'ın bazı ifadeleri anlaşılıyor, Hz. Peygamber (s.a.s)'e soruluyordu. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kur'an ayetlerinin derinlemesine anlaşılması ihtisas gerektiriyordu.

3. Kur'an Hitabı Bütün Yaratılmışlara Yönelik Olması

Cenabı Hak kâinatı yarattıktan sonra onları başıboş bırakmamış, mahiyetlerine uygun bir dille onlarla muhatap olmuştur. Bu hitap başta Hz. Peygamber (s.a.s)'e ait olmak üzere farklı vasıflarıyla bütün insanlığa yönelik olmuştur.

¹² Kur'an'ın aynı anda farklı unsurlara hitap ediyor olması özelliği için bkz. Eren Cüneyt, *Kur'an-ı Kerîm'de Muhkem ve Müteşâbihin Tespit ve Değerlendirilmesi (Fâtiha Sûresi Örneği)*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/8 Summer 2013, p. 1813, ANKARA-TURKEY.

¹³ Albayrak Halis, *Tefsir Usûlü*, İstanbul, 1998, s. 53.

¹⁴ Albayrak Halis, *a.g.e.*, s. 51.

1. Hz. Peygamber'e yapılan hitaplar:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

“Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.”¹⁵

2. Farklı vasıflarıyla bütün insanlığa yapılan hitaplar:

Bu hitap çeşitleri kendi içinde ‘Ey İnsanlar!, Ey Âdemoğulları!, Ey Nuh’un çocukları!, Ey Cin ve insan topluluğu!, Ey Kitap Ehli!, Ey İsrailoğulları!, Ey Kâfirler!, Ey Cahiller!, Ey sapkınlık!, Ey Mücrimler!, Ey Peygamber!, Ey İman edenler!, Ey Benim kullarım!, Ey huzura ermiş nefis!’ gibi çeşitlilik arz etmektedir.¹⁶

Bu hitapların yapı özelliği de değişik yönleriyle aşağıdaki gibidir: ¹⁷

Hitap Umûmi Kasıt Umûmî: {يا أيها الناس اذكروا نعمة الله عليكم هل من خالق غير الله يرزقكم من السماء والأرض} *Ey insanlar! Allah’ın üzerinizdeki nimetlerini hatırlayın: Düşünün: göklerden ve yerden sizi rızıklandıran Allah’tan başka bir yaratıcı mı var? Ondan başka tanrı yoktur. Böyle iken nasıl oluyor da (imandan inkâra) çevriliyorsunuz?*¹⁸

Hitap Husûsî Kasıt Husûsî: {ومن الليل فتهجد به نافلة لك} *Sana mahsus olmak üzere gecenin bir kısmında kalkıp Kur’ân oku, teheccüd namazı kıl. Böylece Rabbinin seni makam-ı mahmûda erişti-receğini umabilirsin.*¹⁹

Hitap Husûsî Kasıt Umûmî: {يا أيها النبي إذا طلقتم النساء فطلقوهن لعدتهن} *Ey Peygamber! Eşlerinizi boşayacağınız vakit onların iddetlerini dikkate alarak boşayın ve iddeti dikkatle sayın.*²⁰

Hitap Umûmî Kasıt Husûsî: {يا أيها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة} *Ey insanlar! Sizi bir tek kişiden yaratan ve ondan da eşini yaratıp o ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının.*²¹

Cinse Hitap: {يا أيها الناس} *Ey insanlar!*

Nev’e Hitap: {يا بني إسرائيل} *Ey İsrail’in evlatları!*²²

Zâta Hitap: {يا نوح اهبط بسلام منا} *“Ey Nuh! Bizim tarafımızdan bir selâmet ve çok bereketlerle gemiden in!”*²³ {يا إبراهيم أعرض عن هذا} *“İbrâhim! Vazgeç sen bu işten.”*²⁴

Övgü Hitabı: {يا أيها الذين آمنوا} *Ey iman edenler!*

Yergi Hitabı: {يا أيها الذين كفروا} *Ey kâfirler!*²⁵ {قل يا أيها الكافرون} *De ki: Ey kâfirler!*²⁶

¹⁵ Mâide 67.

¹⁶ Bkz. Akpınar Ali, Kur’ân’ın Hitapları,

¹⁷ Bkz. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 192-197.

¹⁸ Fâtır 3.

¹⁹ İsra 79.

²⁰ Talak 1.

²¹ Nisa 1.

²² Bakara 40.

²³ Hud 48.

²⁴ Hud 76.

²⁵ Tahrîm 7.

Şeref Verme Hitabı: { ادخلوها بسلام آمنين } “Esenlikle, emin olarak girin oraya!”²⁷

İhânet Hitabı: { احسؤوا فيها ولا تكلمون } “Kesin sesinizi, sakın bir daha Bana bir şey söylemeye kalkışmayın!”²⁸

Alay Hitabı: { ذق إنك أنت العزيز الكريم } Tat bakalım! Hani üstündün, kudretliydin, asildin.²⁹

Tek Bir Lafızla Çoğa Hitap: { يا أيها الإنسان إنك كادح إلى ربك كدحا فملاقيه } Ey insan! Sen, tâ Rabbi-ne kavuşuncaya kadar didinip duracaksın.³⁰

Çoğul Lafızla Teke Hitap: { فإن لم يستجيبوا لكم فاعلموا } Eğer bu dâvetinizi kabul etmezlerse, bilin ki..³¹

Tek Bir Lafızla İkiye Hitap: { فلا يخرجكما من الجنة فتشقى } Biz de dedik ki: “Âdem! İyi bil ki bu, sana da eşine de tam bir düşmandır.”³²

Tekten Sonra Çoğa Hitap: { وما تكون في شأن وما تتلو منه من قرآن ولا تعملون من عمل إلا كنا عليكم شهودا } Herhangi bir işte bulunsan, onun hakkında Kur'an'dan herhangi bir şey okusan, Sen ve ümmetinin fertleri her ne iş yaparsanız, siz o işe dalıp coştüğünüzde, mutlaka Biz her yaptığınızı görürüz.³³

Hitap Zâta Murad Zâtın Gayrına: { يا أيها النبي اتق الله ولا تطع الكافرين والمنافقين } Ey Peygamber, Allah'a karşı gelmekten sakın, kâfirlere ve münafıklara itaat etme.³⁴

Nasihât Ve İbret Hitabı: { فتولى عنهم وقال يا قوم لقد أبلغتكم رسالة ربِّي ونصحت لكم ولكن لا تحبون الناصحين } Gördüğü müthiş manzara karşısında Salih, yüzünü üzüntü ile öteye çevirip “Ey halkım!” dedi, “Ben size Rabbimin buyruklarını tebliğ ettim, sizin iyiliğinize çalıştım, size öğütler verdim. Lâkin siz, iyiliğinizi isteyip öğüt verenleri bir türlü sevmediniz gitti!”³⁵

Şahsa Hitaptan Sonra Başkasına Yönelme: { فإن لم يستجيبوا لكم فاعلموا أنما أنزل بعلم الله وأن لا إله إلا هو } Eğer bu dâvetinizi kabul etmezlerse, bilin ki o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka ilah yoktur. Nasıl, artık hakka teslim olup Müslüman oluyorsunuz değil mi?³⁶

İltifat/Tenevvu' Hitabı: { حتى إذا كنتم في الفلك وجرين بهم بريح طيبة } Gemide olduğunuz zamanı düşünün: Gemiler, tatlı bir rüzgârla içindeki yolcuları alıp götürdüğü ve yolcular da bundan ötürü keyiflendikleri bir sırada..³⁷

Cansızlara Hitap: { فقال لها وللأرض ائتيا طوعا أو كرها } Sonra iradesi, bir gaz halinde olan göğe yöneldi. Ona ve yere şöyle buyurdu: “İsteyerek de olsa, istemeyerek de olsa emrime gelin!”³⁸

²⁶ Kafirun 1.

²⁷ Hicr 46.

²⁸ Muminun 108.

²⁹ Duhan 49.

³⁰ İnşikak 6.

³¹ Hud 14.

³² Taha 117.

³³ Yunus 61.

³⁴ Ahzab 1.

³⁵ Araf 79.

³⁶ Hud 14.

³⁷ Yunus 22.

³⁸ Fussilet 11.

Tahrik Hitabı: {يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وذروا ما بقي من الربا إن كنتم مؤمنين} *Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve eğer mümin iseniz geri kalan faizi terkedin!*³⁹

Nefret Hitabı: {أحب أحدكم أن يأكل لحم أخيه ميتا} *Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı?*⁴⁰

Meyl ve İştihak Hitabı: {قل يا عبادي الذين أسرفوا على أنفسهم لا تقنطوا من رحمة الله إن الله يغفر الذنوب جميعا} *De ki: "Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Allah bütün günahları affeder."*⁴¹

Sevgi Hitabı: {يا أبت لا تعبد الشيطان إن الشيطان كان للرحمن عصى} *"Babacığım, sakın şeytana ibadet etme! Çünkü şeytan Rahman'a isyan içindedir."*⁴²

Âciz Bırakma Hitabı: {فأتوا بسورة من مثله} *Haydi onun sûrelerinden birine benzer bir sûre meydana getirin.*⁴³

4. Kur'ân Sûre ve Ayetlerinin Dizilişinin Kronolojik Olmaması

Kur'ân sûreleri ve âyetlerinin dizilişi, nüzul sırasına göre kronolojik değildir. 24 yıl gibi bir zaman dilimi içinde inmiş olmasına, ayetlerinin dizilişinde zaman faktörü rol oynamasına rağmen, en son şekliyle elimizdeki düzeniyle bir başka i'câz örneği teşkil eder. Sûreler ve içinde yer alan ayetlerinin birbirleriyle tam bir uyum ve ilişkisi vardır. İslam âlimleri, âyetlerin Kur'ân'daki tertibinin tevkîfi olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Şu an elimizde bulunan mushafın tertibi de, bu tevkîfe uygundur. Nitekim Hz. Peygamber, her âyetin mushaftaki yerini Cebrail'in kendisine öğrettiği tarzda göstermiş ve Kur'ân'ı bu tertibe uygun tarzda okumuş, okutmuş ve yazdırmıştır. Kur'ân, arzalarda da bu tertibe göre okunmuştur. Bu görüşün en önemli delili, Hz. Peygamber'den rivâyet edilen; 'Her kim, geceleyin Bakara sûresinin son iki âyetini okursa, bunlar ona kâfi gelir.' (Müslim, Salâtü'l-Müfessirîn, 256) tarzındaki rivâyetlerdir. Zira âyetlerin tertibi belli olmasa, Hz. Peygamber'in böyle âyet numarası bildiren ifadeler kullanması mümkün olmazdı. Ayrıca Berâe sûresinin başına Hz. Peygamber emretmediği için besmele konmaması da, âyetlerin tertibinin tevkîfi olduğunun bir diğer önemli göstergesidir.

5. Kur'ân Surelerinin Farklı Üslublarla Başlaması

Kur'ân-ı Kerîm'deki surelerin başında yer alan bazı lafızlar on kısma ayrılmıştır. Bunlar: Allah Taâla'yı övgü için olanlar, hecâ harfleri, nidâ harfleri, haber cümleleri, yeminler, şartlar, emirler, sorular, dilekler ve ta'lillerdir.

Allah Taâla'yı Övgü İçin Olanlar:

Hecâ Harfleri: Bunlara Huruf-i Mukatta da denir. Kur'ân-ı Kerîm'de bazı surelerin başında bulunan bir kaç harfin birleşmesinden meydana gelmiş kesikli harflere hurûfu mukatta'a denir. Bunlar 14 hece harfini ihtiva eder ve mükerrerleriyle birlikte sayısı 78'dir. 27'si Mekkî, 2'si Medenî olmak üzere 29 surenin başında yer almaktadırlar: Bakara, Âl-i İmrân, A'raf, Yunus, Hûd, Yûsuf, Ra'd, İbrahim, Hicr, Meryem, Tâhâ, Şuarâ, Câsiye, Ahkâf, Kâf, Kalem, Neml, Kasas, Ankebut, Rûm, Lokman, Secde, Yâsîn, Sa'd, Mü'min, Fussilet, Şûrâ, Zuhruf, Duhân. Bunların müstakil âyet olup olmadıkları ihtilaf konusudur. Bu konuda Hz. Peygamber'in şu açıklaması mevcuttur: 'Allah Teâlâ'nın Kitab'ından bir harf okuyana bir sevap ve bu sevap on misliyle verilir.

³⁹ Bakara 278.

⁴⁰ Hucurat 12.

⁴¹ Zümer 53.

⁴² Meryem 44.

⁴³ Bakara 23.

Ben (ا) bir harftir demiyorum. 'Elif' bir harftir, 'lâm' bir harftir, 'mîm' bir harftir.' Bu harflerin anlamı hususunda iki farklı anlayış mevcuttur. Bazılarına göre bu harfler, Kur'an'ın sırlarından olup, manası Allah'a aittir. Bazılarına göre bu harfler: 1. Sûrelerin isimidir, 2. Allah'ın isimlerinden veya sıfatlarından birine delâlet ederler, 3. Allah'a yemin ifade ederler, 4. Kullanılma gayesi, müşriklerin dikkatini çekmektir, 5. Birer tenbih edatıdır.

Nidâ Harfleri: Kur'an'da 10 ayette geçmektedir. Bunlar sırasıyla:

{44} يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ {45} يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ {46} يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ {47} يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ {48} يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ {49} يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي {50} يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ {51} يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ {52} يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ {53} يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ

Haber Cümleleri: Kur'an'da 23 ayette geçmektedir. Bunlar sırasıyla:

{54} يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ {55} بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ {56} أَيُّ أَمْرِ اللَّهِ {57} اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ {58} قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ {59} سُوْرَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا {60} تَنْزِيلَ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ {61} الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ {62} إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا {63} اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ {64} الرَّحْمَنُ {65} قَدْ سَمِعَ اللَّهُ {66} الْحَاقَّةُ {67} سَأَلَ سَائِلٌ {68} إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا {69} لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ {70} لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ {71} عِيسٍ وَتُولَى {72} إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ {73} لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا {74} الْقَارِعَةُ {75} أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ {76} إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ

Yeminler: Kur'an'ın bazı ayetlerinde Allah'ın kendi ismi, Kur'an, peygamberler, melekler ve bazı özel varlıklar üzerine; dikkat çekmek, ayetlerin taşıdığı hakikatleri teyit, üzerine yemin

- 44 Nisa.
45 Maide.
46 Hacc.
47 Ahzab.
48 Hucurat.
49 Mumtehan.
50 Talak.
51 Tahrim.
52 Müzzemmil.
53 Müddessir.
54 Enfal.
55 Tevbe.
56 Nahl.
57 Enbiya.
58 Muminun.
59 Nur.
60 Zümer.
61 Muhammed.
62 Feth.
63 Kamer.
64 Rahman.
65 Mücadele.
66 Hakka.
67 Mearic.
68 Nuh.
69 Kiyame.
70 Beled.
71 Abese.
72 Kadir.
73 Beyyine.
74 Karia.
75 Tekasür.
76 Kevser.

edilen şeyin önemine işaret vb hikmetler sebebiyle yemin edilmektedir Buna “*Aksâmu’l-Kur’ân*” denir. İncir ve zeytine yapılan yemini içeren Tin suresi bu konudaki en güzel örneklerden biridir: *وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونَ وَطُورِ سَيْنِينَ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدَ بِالَّذِينَ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ* *‘İncire, zeytine, Sina dağına Ve şu emîn beldeye yemin ederim ki, Biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra da çevirdik aşağıların aşağısına attık.*⁷⁷

والصافات , والذاريات , والطور , والنجم , والمرسلات , النازعات , والسماء ذات البروج , والسماء والطارق , والفجر , والشمس , والليل , والضحى , والنتين , والعاديات , والعصر

Şartlar: Kur’ân’da 7 ayette geçmektedir. Bunlar sırasıyla:

{⁷⁸إذا وقعت الواقعة} {⁷⁹إذا جاءك المنافقون} {⁸⁰إذا الشمس كورت} {⁸¹إذا السماء انفطرت} {⁸²إذا السماء انشقت} {⁸³إذا زلزلت الأرض} {⁸⁴إذا جاء نصر الله}

Emirler: Kur’ân’da 6 ayette geçmektedir. Bunlar sırasıyla:

{⁸⁵قل أوحى إليّ} {⁸⁶اقرأ باسم ربك} {⁸⁷قل يا أيها الكافرون} {⁸⁸قل هو الله أحد} {⁸⁹قل أعوذ برب الفلق} {⁹⁰قل أعوذ برب الناس}

Sorular: Kur’ân’da 6 ayette geçmektedir. Bunlar sırasıyla:

{⁹¹هل أتى على الإنسان} {⁹²عم يتساءلون} {⁹³هل أتاك حديث الغاشية} {⁹⁴ألم نشرح لك صدرك} {⁹⁵ألم تر كيف فعل ربك} {⁹⁶أرأيت الذي يكذب بالدين}

Dilekler: Kur’ân’da 3 ayette geçmektedir. Bunlar sırasıyla:

{⁹⁷ويل للمطففين} {⁹⁸ويل لكل همزة} {⁹⁹تبت يدا أبي لهب}

Ta’liller: Kur’ân’da bir tek ayette geçmektedir:

- 77 Tin 95.
78 Vakıa.
79 Münafıkûn.
80 Tekvir.
81 İnfıtar.
82 İnşıkak.
83 Zelzele.
84 Nasr.
85 Cin.
86 Alak.
87 Kafırun.
88 İhlas.
89 Felak.
90 Nas.
91 İnsan.
92 Nebe.
93 Gaşıye.
94 Şerh.
95 Fil.
96 Maun.
97 Mutaffıfın.
98 Hümeze.
99 Mesed.

{ لإيلاف قريش }¹⁰⁰

6. Kur'an'ın Üslûb Olarak Muktezây-ı Hâli Gözetmesi

Kur'an muktezây-ı hali esas alarak hitap ediyor olması diğer önemli bir özelliğidir. Buna belagatte 'kelâmın belâgatı' denilir. Kelâmın belâgatı, sözün fasih olması ile birlikte, makama yani muktezâyı hâle uygun olmasıdır.¹⁰¹

Muktezâyı hâl ve makama uygun olmayan bir söz makbul olması şöyle dursun, belâgatçılarca hayvan seslerine eş seviyede görülür. Sözün söylendiği ortamların farklılığı, söylenecek olan sözün bazen özlü ve kısa, bazen uzun, bazen genelleme yaparak, bazen hafzederek, bazen de zikrederek söylenmesini gerekli kılar. Örneğin zeki kimseye hitap etmekle anlayışı kıt olana hitap etmek aynı olamayacağı gibi platonik ve aşırı duygusal bir kimse ile kaba ve sert mizaçlı olan birisine aynı şekilde hitap etmek de uygun değildir. Buradan hareketle muhataba konuşmak için seçilen kelimelerin yapısı da bu durumdan hissesine düşeni alacaktır. Örneğin Arapça'da muhatap müennes olduğunda kullanılan siga müzekker sigasından daha farklı olarak yüz hatlarını yumuşatmayı gerektirecek bir yapıya dönüşür. Müzekker için 'تكتب /Tektubu - Yazıyorsun' denirken, aynı manayı müennes muhataba için تكتبين / Tektubîne -Yazıyorsun' ifadesinin kullanılması gibi. Muhatabın durumunu bu derece önemseyen ve itibar eden bir dil sosyal hayatta muhatap olduğu unsuru ve sosyolojik bağlamda göz önünde bulundurması ve dil formunu ona göre kullanması belagatinin karakteristik özelliği gereğidir. Kur'an-ı Kerim de edebî karakteristik yapısı gereği hitap tarzı olarak bu üslubu kullanması son derece olağan ve kaçınılmaz bir durumdur.

7. Kur'an Dilinin Yorum Zenginliğine Müsait bir Yapıda Olması

Kur'an dilinin yorum zenginliği karakteristik yapısındanadır. Örneğin " خذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ " *Resûlüm!* *Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir* ayetinde¹⁰² geçen üç kısa cümle ile birçok ahlâk prensibi anlatılmaktadır. Bu prensiplerin izahı tefsirlerde ele alınmıştır.

Cenabı Hak bir ayette şöyle buyurmaktadır: *قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مَدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَعُدَّ كَلِمَاتِ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا* *De ki: "Rabbimin sözlerini yazmak için bütün denizler mürekkep olsaydı, hatta onun bir mislini de takviye gönderseydik, bu denizler tükenir, Rabbinin sizleri yine de bitmezdi"*¹⁰³ Buradan Kur'an lafızlarının mecâzi de olsa tükenmeyecek şekilde çok anlamlılığın delalet etmektedir.

Başka bir örnek verelim: Cenab-ı Hak Mâûn sûresi 3. ayette *وَلَا يَخْضُ عَلَى طَعَامِ الْمُسْكِينِ* *'Muhtacın yemeğini (verme)yi hiç teşvik etmez.'* buyurmaktadır. Dikkat edilecek olursa ayet (*إِطْعَامِ*) yani 'muhtacın doyurulması' değil, (*طَعَامِ الْمُسْكِينِ*) 'muhtacın kendi yemeği' anlamındadır. Zira muhtaç olanların yemekleri imtihan gereği, zenginlerin uhdesindedir. İşte Kur'an'ın yermiş olduğu o kimseler muhtaç olanların kendi yemeklerini vermezler, onlara ait olanı kendilerine vermeye teşvik etmezler demektir. Zira Cenab-ı Hak Meâric 25'te: *وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ* *'Onlar*

¹⁰⁰ Kureş.

¹⁰¹ Muhammed b. Abdurrahman, b. Ömer (ö. 739), *el-Îdâh fî Ulûmi'l-Belâga*, (Thk. Muhammed Abdulmunim Hafâci), Dâru'l-Cil, Beyrut, III. Bsk., I, 41; Ahmed b. Mustafa el-Merâgi (ö. 1371), *Ulûmu'l-Belâga, el-Beyân, el-Meânî, el-Bedî*, I, 35; Abdurrahman b. Hasan Habanneke el-Meydâni (ö. 1425), *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1416, I, 29; Dağlar Abdulkadir, *Klâsik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrâhim Efendi'inin Şerh-i Belâgatına Dair*, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/2 Spring 2007, s. 168.

¹⁰² A'râf 199.

¹⁰³ Kehf, 109.

o kimselerdir ki mallarında dilenci ve yoksul olanların hakları bulunmaktadır, buyurarak zenginlerin mallarında muhtaç olanların haklarının bulunduğunu takrir etmektedir.

8. Kur'an'ın Üslûb Olarak Muhatabın Psikolojik Durumunu Gözetmesi

Kur'an muhatabın konumunu gözeterek hüküm vaz eder. Bu özelliği ile onun madde ve ruhuna birlikte hitap etmiş olur. Bu konum değişik cihetlerle değerlendirilebilir. Evet, Kur'anın düsturları, ezelden geldiğinden ebede gidecektir. Medeniyetin kanunları gibi ihtiyar olup ölüme mahkûm değildir. Zira Kur'an'ın va'z ettiği kanunlar muhatabın konumu göz önünde bulundurularak gerçekleşmiştir.

'Kur'an'ın yapısı ile onun muhatabı olan insanın doğası arasında şaşırtıcı bir benzerlik vardır. Nasıl ki insanın hisleri, duyguları, düşünceleri, hafızası olaylar karşısında mekanik davranmaz, anlık değişimler yaşarsa, aynı şekilde Kur'an'ın üslubunda da bu değişimi görürüz. Anlatmak istediği konu ile ilgili bir yandan bizi düşündürürken, öte yandan hislerimizi ve duygularımızı harekete geçirir; bir anda bizi geçmişte dolaştırırken bir de bakarız ki, düşüncelerimizi veya hayalimizi geleceğe götürmüş. Nasıl ki insanın bu duyguları yaşamasının mantıksal bir sıralaması yoksa bazen peşpeşe, bazen iç içe yaşarsa bu duyguları; işte tıpkı Kur'an'ın üslubu da böyledir. Bunlar bazen peşpeşe gelir; bazen ise iç içe... Ama her halükarda onun her kelimesi, her cümlesi insanın bir yanına (ya aklına, ya kalbine ya da duyularına) denk düşer.'¹⁰⁴

Bir örnek verecek olursak; Cenab-ı Hak, Nisâ Sûresi 19. ayetinde: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرْتُبُوا 'Ey müminler, kadınlara zorla vâris olmanız size helal olmaz.' buyurmaktadır.

Dikkat edilecek olursa bu ayette kadınlara zorla vâris olma yasağı 'helal değildir' ibaresiyle gelmiştir. Oysa Kur'an-ı Kerim'de yasaklanan şeylerin çoğunluğu, 'Bir de açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin.'¹⁰⁵ وَلَا تَقْرُبُوا الزَّوْجَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا 'Zinaya da yaklaşmayın, çünkü o pek çirkindir ve kötü bir yoldur.'¹⁰⁶ وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ 'Yetimin malına da yaklaşmayın...'¹⁰⁷ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ وَلَا يَعْتَبِ بَعْضُكُمْ بَعْضًا 'Ey iman edenler, bir kavim diğeriyle alay etmesin.'¹⁰⁸ 'Birilerinizin diğerlerini arkasından çekiştirmesin.'¹⁰⁹ gibi ayetlerde görülüşü üzere nehy edati ile gelmektedir.

'Ey müminler, kadınlara zorla varis olmanız size helal olmaz.'¹¹⁰ ayetindeki yasaklamanın farklı sığa ile gelme sebebi ne olabilirdi? Yine bu ayete benzeyen: وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ مِنْ شَيْءٍ 'Kadınlara verdiğiniz mehirleri geri almanız size helâl olmaz.'¹¹¹ örneğinde olduğu gibi, bu üslûbun, insanların uzun müddettir yapa geldikleri, alışkanlık kazandığı ve o işi yapmalarında herhangi bir beis görmedikleri durumlarda kullanıldığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle bu üslup Kur'an'ın, mücerret bir yasaklamanın ötesinde, bu yasaklamanın toplumun alışkanlıklarını gözetken, insan psikolojisini de hesaba katan bir yasaklama olduğu şeklindedir. Binaenaleyh, bu üslubun ayetin yorumuna katmış olduğu zenginlikten mahrum bir tefsirin, Kur'an'ın vermek istediği mesajı, tam olarak takdim etmeyeceği açıktır.

¹⁰⁴ Yıldız Mustafa, *Son Mesaj- Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali*, İşrak Yayınları, 2007, İstanbul, <http://tefhimat.blogspot.com.tr/>

¹⁰⁵ İsrâ, 31.

¹⁰⁶ İsrâ 32.

¹⁰⁷ İsrâ 34.

¹⁰⁸ Hucurat 11.

¹⁰⁹ Hucurat 12.

¹¹⁰ Nisâ 19.

¹¹¹ Bakara 229.

9. Kur'an Üslûbunun Vurgu Özelliği

Kur'an-ı Kerîm vermek istediği mesajı seçmiş olduğu kelimelerle vurgulamaktadır. Seçilmiş olan her kelimenin bir anlamı olduğu gibi, bu kelimenin morfolojik yapısının dahi katkısı söz konusudur. Bu mevzuda Arap Dilinin karakteristik yapısı içerisinde çoğul kalıpları örnek verilebilir. Mesela Kur'an-ı Kerîm, kimi yerlerde bir kelimenin cemî teksir veznini kullanırken, kimi yerlerde de aynı kökten gelen kelimenin cemî sâlim veznini kullanmaktadır. Göze çarpan bu husus bazen cemî teksîr vezninin kısımlarından olan; cemî kesre veya cemî kille kiplerinin kullanımında dahi görülmektedir. Kur'an-ı Kerîm'in bu kelimeleri ayrı ayrı kullanmasının sebebi, bu vezinlerden her birinin ayrı ayrı manalara delalet ediyor olmalarından dolayıdır. Zira bu vezinler taşıdıkları sayısal değer ve manayı vurgulama açısından birbirlerinden farklılık arz etmektedirler. Dikkatli okuma neticesinde bu kullanımların her birisinin Kur'an'ın esrarlı iklimi içinde ayrı bir amaç ve özel mesaj içerdiği görülecektir.

10. Lafız ve Manada Güzellik

Kur'an-ı Kerîm içerdiği lafızların, manayı tam olarak ifade edebilecek bir şekilde kullanır. Bu kullanımda, aslî veya tamamlayıcı herhangi bir unsur noksan olmadığı gibi, garip bir fazlalık da söz konusu değildir.

'İstenilen mânâyı anlatmak için, hangi kelimeler gerekiyorsa, fazlası veya eksigi olmaksızın, Kur'an onları kullanır. Mânâ kelimeye bürünerek lâfız hâlinde dökülür.'¹¹² Diğer bir tabirle kullanılan kelime ve terkiplerin işlenen mevzuya ve işaret ettiği manaya tamamen uygundur. Bu uyum o kelimenin manası ile ahenklik arzeder. İbarede yer alan lafızların ifade ettikleri mana ile uyum içinde olmaları cihetleriyle Kur'an-ı Kerîm lâfzî ve manevî i'câz olduğu açıktır.

Arapça lafızların ne anlama geldiğini bilmeyen herhangi bir insan bile seçilmiş olan Kur'an kelimesinin tedâi ettiği manayı veya o mananın ipuçlarını hissedebilir. Kur'an kelimeleri bu hususiyeti ile muhataplarına ayrı bir i'câz örneği sunmaktadır.

Örneğin Yûsuf sûresi 10. ayette *فَالْقَائِلُ مُنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِي عَيَابَةِ الْجُبِّ* (Hani onlardan biri de: 'Yûsuf'u öldürmeyin! İllâ yaparsanız, onu (bilinen şu) kuyunun dibine bırakın.) kuyu anlamına gelen ve yaygın olarak kullanılan (البئر) yerine (الجُب) kelimesinin seçilmiş olması içine bırakılan taşın suya düştüğünde çıkardığı ses çağrışımıyla anlama daha farklı bir zaviyeden da zenginlik katmış, sesler adeta harflere ve kelimelere dönüşmüştür.

Başka bir örnekte *فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْتَهُ* 'Kadınlar Yûsuf'u görünce (onu umduklarından daha da güzel bularak) büyüttüler'¹¹³ ayetinin Hamza b. Habîb'in kıraatine göre sekteli olarak okunduğunda sektenin mana ile ilişkisini nasıl yansıttığı daha net olarak görülecektir.¹¹⁴ Zira Hamza b. Habîb kıraatinin önce çıkan özelliklerinden biri kendilerinden sonra sakın bir harf olmadığı takdirde imâle yapması, diğeri de sakın bir harften sonra hemze geldiğinde, vakfetmeksizin sekte uygulamasıdır. 'Ayetin bu kısmında, birincisi (رَأَيْنَهُ), ikincisi ise (هَذَا) nın sonunda yer alacak şekilde, sadece iki adet sekte mevcut olmasına rağmen, ses anlam ilişkisinin en üst düzeyde korunabilmiş olduğunu görmekteyiz. Özellikle beş eliflik meddin arkasından gelen ilk sekte, tam bir erkek güzeli olan Hz. Yûsuf'u bir anda karşılarında gören Mısır'lı kadınların, meyve soydukları bıçaklarla

¹¹² M. Draz, *en-Nebeu'l-Azim*, s.125; Zerkanî, Menahil, 2, 324, Yıldırım Suat, *Kur'an-ı Kerîm'in Üslûbu*, Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi, 63. Sayı Ocak - Şubat - Mart 2004' den naklen.

¹¹³ Yûsuf, 31.

¹¹⁴ Kıraat farklılıklarının mana ve fonotik özelliği ile ilgili ayrıca bkz. Eren Cüneyt, *Kıraat Farklılıklarının Fâtiha Sûresinin Yorumlanmasındaki Rolü*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/2 Winter 2014, p. 623-637, ANKARA-TURKEY.

ellerini kestiklerinin farkına varamayacak derecede adeta çarpıldıklarını ve apışıp kaldıklarını canlı bir sahne halinde tasvir etmektedir. Öyle ki, kadınların bu şaşkınlıkları, bütün gözler Yûsuf'un cemaline odaklanmışçasına devam etmekte ve ikinci bir sekte ile daha da pekiştirilip son bulmaktadır. Nitekim Mustafa İsmail'in tiz bir rast perdede devam ettiği okuyuşunda ayetin bu kısmına ulaştığında, sesini daha da titizleştirerek, sekte vechini: *Felemmâ raeynehûûûûû -s- ekbernehû..* şeklinde icra etmesi, Yûsuf'un podyuma çıktığı kadınlar matinesine adeta bir ölü sessizliği çöktüğünü ve bu harika güzellik karşısında kadınların bir ara nefesleri kesilir gibi olduğunu sergilemektedir.¹¹⁵

11. Kur'ân'ın Beyân Özelliği

Kur'ân-ı Kerîm bir şeyi tasvir ederken kullandığı farklı beyân üslûbu ile harika bir yapıdadır. Nitekim Kur'ân, bunları bazen açık emir sigasıyla, bazen emir manası taşıyan bir fiilin mâzî veya muzârî kalıbıyla, bazen herhangi bir fiilin mükelleflere farz kılındığını beyan etmekle, bazen de yapılması istenen fiilin güzel olduğunu belirterek dile getirmiştir. Zira Kur'ân-ı Kerîm vermek istediği mesajı seçmiş olduğu kelimelerle vurgulamaktadır. Seçilmiş olan her kelimenin bir anlamı olduğu gibi, bu kelimenin morfolojik yapısının dahi katkısı söz konusudur.

Örneğin Yûsuf sûresi 11. ayette *قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْتِنَا عَلَى يُونُسَ Babalarına: 'Ey babamız, neyin var Yûsuf hakkında bize güvenmiyorsun? (مَا لَكَ لَا تَأْتِنَا) 'Neyin var bize güvenmiyorsun?' sözünden kardeşlerin ısrarlarının şiddeti okunmaktadır. Kelimedeki işmamın tecvid kuralları gereği okunması da göz önünde bulundurulacak olursa adeta dalavere çeviriyor olmaları da resmedildiği söylenebilir. Zira işmam bir harfe zamme veya kesre vermek sûretiyle bunu hafifçe hissettirme, harfin sesini genizden hissettirme, biraz duyurma, koklatma gibi anlamlara gelir. Bu makamda kardeşlerin babalarının karşısında duygularını kem-kümlele ifade etmeye çalıştıkları ihsas edilmektedir. Böylece kendilerini de ele vermiş olmaktadırlar.*

12. Kur'ân'ın Nazım Güzelliği

Yirmi iki yılda peyderpey inen Kur'ân-ı Kerîm'in harf, kelime ve ayetlerinin dizilişi itibarıyla harika bir güzelliktedir. Bu tertip mânâ ile doğrudan irtibatlıdır. Zira onun bir harf, kelime veya ayetini yerinden oynatmak, bu nazım güzelliğini bozacaktır. Bu hususta Abdulkadir Cürçânî (ö. 471): "O (yani Kur'ân) nefislerdeki mânânın tertibine göre sözdeki lafızların sıralanışıdır" der.¹¹⁶

13. Konuların Farklılığı İle Birlikte İç İçe Olması

Kur'ân metninin en dikkat çekici özelliklerinden birisi de ele aldığı mevzuları konu esasına göre bölümler halinde tasnif edilmiş bir tarzda değil, makam gereği uygun olan konunun farklı versiyonlarıyla zikredilmesi şeklindedir.

'Kur'ân'ın ihtiva ettiği konuların hepsi şu küllî mihver etrafında dönmektedir: O da, insanları, kendi fikir ve iradeleriyle Allah'a kulluğa davet etmektir. Kur'ân, bütün kâinatın merkezini teşkil eden bu küllî mânâyı; teşri, kıssa, tarih, mev'iza, cedel, tasvir, va'd ve va'id gibi çeşitli mevzuların hepsine bir ruh kılıp ve o cüzleri bir kompozisyon içinde kaynaştırmıştır.¹¹⁷

Örneğin bir kıssayı neticede tek bir manaya götürmek ve anlatım üslubunu da zedeleden muhtelif lafızlarla tekrar etmek, fesahat ve belâğat in zor yönlerindedir ki, bunu ancak üstün ifade yeteneği ve belâğat gücü olan başarabilir. Beşeri düzlemde bu, ancak iki veya üç şekilde sınırlıdır.

¹¹⁵ Çağıl Necdet, *Kur'ân'ın Belâğat ve Fonetik Yapısı*, İlahiyât, Ankara, 2005, s. 268.

¹¹⁶ el-Cürçânî Abdulkâhir, *Delâilü'l-İ'caz*, Beyrut, 1398, s. 67.

¹¹⁷ Yıldırım Suat, *Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûbu*, Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi, 63. Sayı Ocak - Şubat - Mart 2004' den naklen.

Bu sınır aşıldığında anlatım tarzı gerçekten zedelenir, manalar karışır. Fakat Allah Teâlâ için bu böyle değildir. O'nun için her şey kolaydır.¹¹⁸ Değişik yerlerde farklı üslup ve miktarlarda zikredilen bir kıssanın bölümleri bir araya getirildiğinde o kıssanın tafsilatlı olarak bütününe meydana getirirler.

Kur'an, temel meselelerin muhatabında etkili rol oynayabilmesi için bazı mevzuları tekrar etmiş, bu yolla temel konularda verilmek istenen mesaj okuyucunun karşısına değişik versiyonlarla çıkmasını hedeflemiştir. Örnek olarak Kur'an'ın inanç esasları içerisinde önemli bir yere haiz olan ve defalarca tekrar edildiği iddia edilen "ba's" konusuna göz atalım; Kur'an-ı Kerim bu konuyu genel olarak iki kısımda takdim etmiştir.

Kur'an bu delilleri Mekkî-Medenî bütün sûreler içerisinde, bazen kısa, bazen uzun, bazen yeni bir unsur ekleyerek, defalarca zikretmektedir. Burada önemli olan her defasında okuyucuya yeni bir mesaj ve fayda sunmuş olmasıdır.

Mesela Nebe sûresinde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

{أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا وَبَيَّنَّا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَاجًا وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً نَّجَاًا لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا إِنَّ يَوْمَ الْقُصْلِ كَانَ مِيقَاتًا}

Biz yeryüzünü bir döşek, yapmadık mı? Dağları da birer kazık. Sizi çiftler çiftler yarattık. Uykunuzu bir dinlenme kıldık. Geceyi bir örtü yaptık. Gündüzü de çalışıp kazanma zamanı kıldık. Üstünüzde yedi kat sağlam göğü bina ettik. (Orada) alev alev yanan bir kandil yarattık. Sıkışan bulutlardan şarıl şarıl akan sular indirdik. Size tohumlar, bitkiler, yetiştirmek için ve ağaçları (birbirine) sarmaş dolaş bahçeler. Şüphesiz hüküm günü vakit olarak belirlenmiştir.¹¹⁹

Nebe sûresinin adı olan ve haber anlamına gelen "nebe" kelimesi birçok müfessire göre kıyameti ifade eder. Sûre baştan sona hüküm günü de denilen bu nebe'den yani ölümden sonra dirilmeden bahsetmektedir. Öyle ki imana gelmeyenler sürenin başında zikredildiği gibi bu olayı birbirlerine sual ederek konunun onların üzerinde bırakmış olduğu etkiyi sergilemektedir. Yani makam, inançsızları etrafındaki ayetlerle ikna makamıdır. Kur'an "Biz kılmadık mı" ayetinden itibaren soru ile anlatılan fiillerin gösterdikleri netice ile o büyük haberi açıklamaya çalışır.

Hac sûresinde ise aynı konu başka nüans farkı ile takdim edilmektedir:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبُعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِّنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِّنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَعَجْرٍ مُّخَلَّقَةٍ لِّبَيِّنٍ لَّكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِمَّنْ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَىٰ الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ رَوْحٍ يُهْبِجُ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ}

Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra uzuvları (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş canlı et parçasından (uzuvları zamanla oluşan ceninden) yarattık ki size (kudretimizi) gösterelim. Ve dilediğimizi, belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz). İçinizden kimi vefat eder; yine içinizden kimi de ömrün en verimsiz çağına kadar götürülür; ta ki bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin. Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarıyor ve her çeşitten (veya çiftten) iç açıcı bitkiler verir.

¹¹⁸ Şengül İdris, a.g.e, s. 265, Zerkeşî, a.g.e, III, 27' den naklen.

¹¹⁹ Nebe, 6-17.

*Çünkü Allah hakkın ta kendisidir; O, ölüleri diriltir; yine O, her şeye hakkıyla kadirdir. Kıyamet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltilip kaldıracaktır.*¹²⁰

Yukarıdaki ayetler ile Nebe sûresinde yer alan yularda zikrettiğimiz ayetler arasındaki fark apaçık ortadadır. Burada konu aynı olmakla beraber deliller değişmiştir. Nebe sûresinde anlatılmaya çalışılan kıyamet günü için belirtilen âfâkî delillerin yerini burada enfûsî deliller almıştır.

Aynı mevzu A'raf sûresinde bir başka makamda ise şöyle buyrulur:

{وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِيَلْدَ مَيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ}

*Rüzgârları rahmetinin Önünde müjde olarak gönderen O'dur. Sonunda onlar (o rüzgârlar), ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevkederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Her halde bundan ibret alırsınız.*¹²¹

İlk bakışta bir önceki ayetin içerdiği delillerin kısa ve öz tekrarı gibi zannedilen bu ayet aslında Kur'ânın sanatsal mu'cizelerinden birine işaret etmektedir. Nitekim "Ağır bulut kütlelerini yüklenip kaldıran hava" cümlesi, ağır cisimlerin havada uçabileceğini ima etmektedir.¹²²

Yâsin sûresinde ise bu deliller bir arada zikredilmektedir. Ölmüş yeryüzünün her sene bahar mevsiminde tekrar diriltilmesi, insanın bir damla sudan yaratılması, ölülerin diriltileceğinin mantıkî delilidir. Söz konusu ayetler gözden geçirilecek olursa buradaki delillerin biraz daha somutlaşmış olduğu, meselenin artık bedahet derecesinde açık olduğu gerçeği görülecektir;

{وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقَدُونَ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ}

*Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: "şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir. Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur. İşte siz ateşi ondan yakıyorsunuz. Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kâdir değil midir? Evet! Elbette kadirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır. Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı "Ol" demekten ibarettir. Hemen oluverir. Her şeyin mülkü kendi elinde olan Allah'ın şanı ne kadar yücedir! Siz de O'na döneceksiniz.*¹²³

Rûm sûresinde ise makam gereği söz kısa tutulmuş, olayın Allah için çok kolay olduğu bedaheti doğrudan söylenmiştir: {وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ} *İlkin mahlûkunu yaratıp (ölümden) sonra bunu (yaratmayı) tekrarlayan O'dur, ki bu, O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde (tecelli eden) en yüce sıfat O'nundur. O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.*¹²⁴

14. Olayları Tasvir Güzelliği

Kur'ân olayları tasvir ederken malzeme olarak kullandığı kelimeleri itina ile seçer. Bu özelliği ile harikulade bir farklılıktadır.

¹²⁰ Hac, 5-7.

¹²¹ A'raf, 57.

¹²² Yıldırım Suat, *Kur'ân-i Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, İstanbul, 1999, s.156.

¹²³ Yâsin, 78-83.

¹²⁴ Rum, 27.

ولا يَعْتَبِ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أُحِبُّ أَعْدَائِكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ
*'Kiminiz kiminizi gıybet etmesin. Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı? İşte bundan hemen tiksindiniz!'*¹²⁵
 ayetini örnek olarak alalım:

Kur'an-ı Kerim'in okuyucusuna takdim ettiği resim, eşsiz güzellikte bir resim olup kişi onun karşısında uyum ve sanat değeri arasında hayretler içinde kalmaktadır. Sanat harikası olan şu tabloya bir bakınız: Ölü kardeşinin etini yiyen bir adamın resmi. Gözünün önünde bu manzara ne kadar çirkindir. Kalbin bu manzarayı nasıl reddeder, aklın onu tasavvur etmekten ne derece uzak kalır ve duyguların onun karşısında ne derece tiksindir. O, bir insanı gıybet eden kimsenin resmidir. Ölü kardeşinin etini oburlukla ve lezzetle çiğnemesi ölçüsünde onu seyredenlerin o derece kendisinden iğrenmekte ve tiksirmekte olması.

Bu öyle bir sanat değeri olan tablodur ki sadece renkleri, çizgilerin uyumunu taşımaz, aynı zamanda insani his ve duyguları da en çirkin haliyle resme ekler. Yani his ve duyguların da resmin içerdiği çirkinliğe katkısı bulunmaktadır.

Sanat açısından en üst tabakada ölü kardeşinin etini yiyen bir kimseyi tahayyül edelim. Bu hem dinleyen hem de izleyen kimsede, karşılıklı yukarıdan aşağıya doğru resmin bütün renk ve çizgilerinde benzeri rastlanmayan bir manzardır. Belâgat ehli bu tasvirin kardeş namusunun parçalanmasının onun eti ile parçalanması benzetmesinin güzel bir temsilî kıyas örneği olduğunu söylerler. Zira gıybet eden kimse kardeşinin namusunu onun gıyabında parçalarken aynı zamanda etini de gıyabında parçalamış oluyor.

Ayrıca gıybet edilen kimse orada hazır olmamasından dolayı kendi nefisini savunma imkânı bulunmadığından eti kesilirken kendisini koruyamayan ölü mesabesindedir. Kardeşliğin gereği karşılıklı sevgi, merhamet, arayıp sorma, yardımlaşma iken gıybet eden kimse bu değerlerin aleyhine hareket etmesi nedeniyle kardeşinin etini parçalama ile denk duruma düşmüştür. Zira kardeşlik kardeşin korunmasını, muhafazasını ve savunulmasını gerektirir.

Gıybet eden kimse kardeşinin namusuyla eğlenmiş, onun gıybetini yapmaktan ve onu yermekten zevk alır hale gelmiştir. Onun bu durumu ölü kardeşinin etini yemeğe benzetilmiştir. Yani bir bakıma ölü kardeşinin etini yemekle kalmayıp ayrıca bu işi yaparken zevk almaktadır. Ve yine onu parçalamakla kalmayıp aynı zamanda yemektir. İbn Kayyim konuyla ilgili der ki: Bu teşbih ve örneklendirmeyi, güzel konumunu, mantıkla hissin birbirleriyle uyumunu, muhataplara ayetin sonunda kardeşlerinin ölü etinin yenmesinin çirkinliğini haber vermesini, ayetin başında da içlerinden birisinin böylesi bir işi yapmayı nasıl sevebileceğini ve böylesi bir işin kendi tabiatlarınca da hoş karşılanamayacağını inkârî bir metotla bildirmesini dikkatlice düşün. Ayrıca onlara sevdikleri şeyle kendi nefislerine en çirkin gelebilecek başka bir şeyi benzetmiş dolayısıyla akıl, fitrat ve hikmet gereği bu tür şeylerden nefret etmeleri gerektiğini bildirmiştir.

Başka bir örnek verelim: لَا يَسْمَعُونَ حَيْسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ 'Onlar cehennemden hışırtısını bile işitmeyecek, canlarının çektiği nimetler içinde ebedî kalacaklardır.'¹²⁶

Kelimenin telaffuz edilirken ortaya çıkan ses ahenginin somut olarak tarif edilemeyen bir ilhamı vardır. Bu ilham bir diğer kelimenin verdiği ilhamdan farklıdır. Ancak bunu tabir etmek oldukça zordur. Örnek olarak 'ateş sesi'ni alalım. Araplar önceleri ateş sesine 'celebe' derlerdi. Kureyş ise 'hasîs' derdi. Arap hatta Arap olmayan da terim olarak safir yani ıslık harflerinden 'sin' (çıkardığı se sesi) harfinin tekrarıyla oluşan ses musikisi veya ahenginin büyük oranda ateş ıslık ve hışırtısına benzediğini idrak edecektir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim Enbiyâ sûresinde 'Onlar

¹²⁵ Hucurat, 12.

¹²⁶ Enbiya, 102.

cehennemini hıştırtısını bile işitmeyecek' diyerek ateşin manasıyla birlikte sesini de içeren 'hasîs' kelimesini kullanmıştır.

İşte Kur'ân-ı Kerîm bu örnekte olduğu gibi hangi kabile kullanırsa kullansın mana açısından daha zengin olan kelimeleri seçiyordu. Böylece Kur'ân kelimeleri belâğat ve delalet ettiği anlamdaki isabet özelliği ile hususiyet kazanmış olup zannımca Kur'ân'ın lügavi i'cazının en temel taşı bu olsa gerektir.

15. Müstesna İknâ Kabiliyeti

Kur'an, kendi nüzul maksatlarını gerçekleştirmek için fitrata münasip bir tarzda insanın akıl, şuur, irade, kalb, vicdan, his vb. insanın hareketleri üzerinde tesirli olan dahili kuvvetlerinin her birine hitap ederek hepsini tatmin eder, hiçbirini ihmal etmez. Yine muhatabına akli ve hissi deliller ve hem de nakli deliller getirerek onun her iki nev'i gözünü; hem baştaki gözlerini hem de kalb gözlerini açmasını temin eder.

Kur'an, muhatablarını ikna etmek amacıyla onlara her an, her yerde görülen müşahhas deliller gösterir. Bu deliller o kadar kuvvetli ve kat'idir ki, bazen hakikati, muarızlara itiraf ettirir. "Şüphesiz onlara: 'Göklerin ve yeri kim yarattı?' diye sorsan, mutlaka 'Allah' derler." (Lokman/25). Uluhiyyet, Nübüvvet ve Ahiret gibi inanç ile alakalı meselelerin her birini, birçok delil getirmek sûretiyle, hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak sûrette ispatlar. Kur'an, inanç ile alakalı meselelerin hiçbirinde, muhataplarından gözü kapalı bir tasdik istemez. Bedenen olduğu gibi, belki ondan daha çok insanın zihni ve kalbi bir gayret içinde olmasını, bu iki yönlü gayret neticesinde ancak tabii olan hakikati bulabileceğini bildirir. Mamafih getirdiği delillerden sadece bir tanesi bile insanı ikna etmeye kafidir.¹²⁷

Kur'ân-ı Kerîm, inkârcıların peygamberleri ve onların getirdiği mesajları reddedici ve yalanlayıcı tavırlarına karşı cevap gayesini taşıyan akli ifadeler yanında, gerek geçmiş inkârcı toplumların maruz kaldıkları acı akibeti hatırlatmak sûretiyle, gerekse kıyamet gününün korkulu manzaraları ve orada görülecek olan hesabın tablolarıyla hisleri uyandırıp doğrudan vicdana ulaşmak istemiştir; basireti harekete geçirip vicdanı uyandırmak sûretiyle ruhu iknâ ve iz'ana hazırlamayı hedeflemiştir.¹²⁸

Kâinat kitabına müteemmil nazarla bakan oradaki nizamı görecektir, oradan Allah'a ulaşacaktır. İşte Kur'ân, ilimce de sabit olan bu nizamı, şüphe götürmez şekilde kâinat Sultanının saltanatını ve san'atına delil olarak sunar. Bu yolla önemle üzerinde durmuş olduğu maksadlarını izah ve isbat eder. Örneğin tevhid konusunda şöyle der: "Yağmura bakar görür ki; yağmurun taneleri sayısınca menfaatler ve katreleri adedince Rahmânî cilveler ve latîf ve mübârek katreler, o kadar muntazam ve güzel halkediliyor ki, hususan yaz mevsiminde gelen dolu, o kadar mizan ve intizam ile gönderiliyor ve iniyor ki, fırtınalar ile çalkalanan ve büyük şeyleri çarpıştıran şiddetli rüzgârlar, onların muvazene ve intizamlarını bozmuyor; katreleri birbirine çarpıp, birleştirip, zararlı kütleler yapmıyor. Ve bunlar gibi çok hakîmâne işlerde ve bilhâssa zihâyatta çalıştırılan basit ve câmit ve şuursuz hidrojen ve oksijen gibi iki basit maddeden tereküp eden bu su, yüzbinlerle hikmetli ve şuurulu ve muhtelif hizmetlerde ve sanatlarda istihdam ediliyor. Demek bu teccüm etmiş ayn-ı rahmet olan yağmur, ancak bir Rahmân-ı Rahîm'in hazîne-i gaybiye-i Rahmetinde yapılıyor. haşr konusunda şöyle der: "Nakkâş-ı Ezeli, gözümüzün önünde, kışın beyaz sayfasını çevirip, bahar ve yaz yeşil yaprağını açıp, rûy-ı arzın sayfasında üç yüz binden ziyâde nevi'leri, Kudret ve Kader kalemiyle ahsen-i sûret üzere yazar. Birbiri içinde birbirine karışmaz.

¹²⁷ Çelik Muhammed, *Kur'ân'ın İknâ Hususiyeti*, Işık Akademi Yayınları, İzmir, 1996.

¹²⁸ Kutub Seyyid, *et-Tasvîr'l-Fennî*, Daru'l-Mearif, Kahire tsz. s.186; el-Hatîb Abdulhamid, *Esma'r-Risâlat*, s. 297, Öztürk Yener, *Vicdanlara Hitap Yolıyla Kur'ân'ın İknâ Özelliği*, Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi, 99. Sayı Ocak-Şubat-Mart 2013'nden naklen.

Berber yazar; birbirine mâni olmaz. Teşkilce, sûretçe birbirinden ayrı, hiç şaşırılmaz. Yanlış yazmaz. Evet, en büyük bir ağacın ruh programını bir nokta gibi en küçük bir çekirdekte derc edip muhafaza eden Zât-ı Hakîm-i Hafîz, vefat edenlerin ruhlarını nasıl muhâfaza eder, denilir mi? Ve küre-i arzı bir sapan taşı gibi çeviren Zât-ı Kadîr, âhirete giden misâfirlerinin yolunda, nasıl bu arzı kaldıracak veya dağıtacak denilir mi?" nübüvvet konusunda şöyle der: "Hem şu âlemin Sâni-i Zülcelâli, bütün güzel masnûatıyla kendini zîşuur olanlara tanıttırması ve kıymetli nimetler ile kendini onlara sevdirmesi, bizzarûre onun mukabilinde, zîşuur olanlara marziyyâtı ve arzuyu İlâhiyelerini bir elçi vasıtasıyla bildirmesini istemesine mukabil, en âlâ ve ekmel bir sûrette Kur'an vasıtasıyla o marziyyât ve arzuları beyan eden ve getiren, yine bilbedâhe O Zattır (a.s.m.)." ¹²⁹

16. Kur'an Kıraatinin Güzelliği / Tecvîd Özelliği

Kur'an'ı okurken harflerin hakkını vermek, harfleri mahreç ve aslına uygun olarak okumak demek olan tecvîd kuralları da vahye istinad etmektedir. Çünkü tecvid kuralları, Hazret-i Cebrail (a.s.)'in Peygamber Efendimiz (s.a.s)'e Kur'an'ı nazil buyururken okumuş olduğu kurallar mecmuasıdır. Zira Kur'an-ı Kerim'de 'Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık. Onu tertil üzere indirdik', diğer bir ayette de 'Kur'an'ı açık açık, tâne tâne, tertil ile oku' buyrulmaktadır. Âyetlerde geçen tertilin ne olduğu sorulan Hazret-i Ali (r.a): 'Tertil, harflerin tecvidini, sıfatlarını, okuyuş biçimlerini, mahreç özelliklerini ve vakıfları bilmek demektir.' buyurmuştur. 'Yani Cebrail (a.s) Kur'an'ı ayet ayet indirirken nasıl okumuşsa, harflerin boğazdan çıkış biçimlerini nasıl göstermişse, harfleri hangi gırtlak, hançere, boğaz ve ağız sesi ile okumuşsa, Peygamber Efendimiz (s.a.s)'e Kur'an'ı vahy ederken nasıl kıraat etmişse, bütün bu okuyuş ve kıraat biçimleri Tecvid kuralları olarak tesbit edilmiş ve bir araya toplanmıştır. Yani "Tecvid" adı altında öğretilen okuyuş kuralları Hazret-i Cebrail (a.s)'den Peygamber Efendimiz (s.a.s)'e intikal eden okuyuş biçimlerinden ve kurallarından başka bir şey değildir.'

a- Medlerle İlgili Örnekler: Mesela *إِنَّا أَنْعَمْنَاكَ الْكُوفِرَ* -Biz gerçekten sana verdik Kevser'i, ayetinde *نَا* kelimesi ile *أَعْطَيْنَاكَ* kelimesi arasında tecvid kaidesi olarak meddi munfasıl vardır. ¹³⁰ Bu meddin uzunluğu 4 elif miktarıdır. Diğer bir tabirle okuyucu bu lafza geldiğinde 4 elif miktarı uzatması gerekmektedir. Bu uzatmanın manaya olan katkısı hakkında Efendimiz (s.a.s)'e verilen Kevser nimetinin bir başkası tarafından değil de Cenab-ı Hakk ve O'nun emri muvacehesinde melekler tarafından çoğul olarak verilmiş olduğu veya söz konusu uzatmayla 'Biz' ifadesiyle işaret edilen ta'zime vurgu yapıldığı söylenebilir.

Yoksa bu ifade yerine aynı anlama gelen *نَحْنُ أَنْعَمْنَا* şeklinde denseseydi, yukarıda işaret ettiğimiz bu anlamlarından mahrum kalıncaktı.

Şimdi aynı kuralın *zımnında* i'câz örneğini Kafirûn Suresi nin ayetlerinde takip etmeye çalışalım. Örneğin Cenab-ı Hakk bu sûrede şöyle buyurmaktadır:

قُلْ يَا كَافِرُونَ - De ki: Ey kâfirler!, *لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ* -Ben sizin ibadet ettiklerinize ibadet etmem., *وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ* -Siz de benim ibadet ettiğime ibadet etmiyorsunuz., *وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ* -Ben sizin ibadet ettiklerinize asla ibadet edecek değilim., *وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ* -Siz de benim ibadet ettiğime ibadet etmezsiniz., *لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ* -O halde sizin dininiz size, benim dinim bana!

¹²⁹ Nursi Said, *Şuâlar*, Yedinci Şuâ - s. 899.

¹³⁰ Uzatma harfinden sonra sebep-i medd'den uzun hemze (ء) veya harekeli elif (اُ) gelir ve her ikisi de ayrı kelimede bulunursa meydana gelen tevcid kaidesine 'medd-i munfasıl' denir.

Dikkat edilecek olursa 1. ayette: *يَا أَيُّهَا* lafızları arasında; 2. ayette: *لَا أَعْبُدُ* lafızları arasında; 3. ayette: *وَلَا أَنْتُمْ* ve *مَا أَعْبُدُ* lafızları arasında; 4. ayette: *وَلَا أَنَا* lafızları arasında ve son olarak da 5. ayette yine 3. ayette olduğu gibi *وَلَا أَنْتُمْ* ve *مَا أَعْبُدُ* lafızları arasında dörder elif miktarı uzatma gerektiren meddi munfasıl vardır. Bu medlerin her birisinin vermiş olduğumuz tercümelemleri dışında manaya ayrı ayrı katkıları sezilenmektedir.

Şimdi bunları ayrı ayrı ele almaya çalışalım. Örneğin 1. ayette *يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ* -*De ki: Ey kâfirler!* derken *يَا أَيُّهَا* lafızları arasındaki 4 elif miktarı uzatmanın muhatapların dikkatlerinin çekilmeleri vurgusu; 2. ayette *لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ* -*Ben sizin ibadet ettiklerinize ibadet etmem.*, derken *لَا أَعْبُدُ* lafızları arasında (sizin ibadet ettiklerinize) ibadet etmem vurgusu; 3. ayette *وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ* -*Siz de benim ibadet ettiğime ibadet etmiyorsunuz.*, derken *وَلَا أَنْتُمْ* lafızları arasında kâfirlerin Müslümanlardan tamamen farklı bir dünyada oldukları vurgusu; yine aynı ayetteki *مَا أَعْبُدُ* lafızları arasında da (sizin ibadet ettiklerinize) ibadet etmem vurgusu; 4. ayette *وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ* -*Ben sizin ibadet ettiklerinize asla ibadet edecek değilim*, derken *وَلَا أَنَا* lafızları arasındaki (sizin hali hazırda ibadet ettiklerinize) gelecekte de özellikle ibadet etmeyeceğim vurgusu sezilenmektedir.

Başka bir örneğe geçelim: Cenab-ı Hakk Haşır Suresi 7. ayette: *وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمُ عَنْهُ فَانْتَهُوا* -*Peygamber size ne verirse onu alınız, o sizi neden men ederse onu terk ediniz*, buyurmaktadır. Âyetin öncesinde Sahâbe-i Kirâmın, Efendimiz (s.a.s)'den, ganimeti nasıl paylaştırdıysa, fey'i de o şekilde paylaşmasını taleplerini karşısında Allah Teâlâ'nın, ganimetin, fey'den farklı olduğunu zira fey'i elde etmek için ganimetin aksine yorgunluk gerekmediğini, dolayısıyla feyin dağıtımının Efendimiz (s.a.s)'e bırakıldığı hükmü yer almaktadır. Efendimiz de fey'i 5 parçaya ayırmış, 4 parçasını kendisine, geriye kalan 5. parçayı da yine 5 parçaya ayırarak onun bir payını Müslümanların menfaatlerinde kullanmak üzere yine kendisine, geriye kalan 4 payı ise, akrabalara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalanlara dağıtmıştı. İfadenin devamı olarak, yukarıda örnek olarak almış olduğumuz kısımda da “Hz. Peygamber (s.a.s)'in size verdiği fey'i alın; almanızı yasakladığımı ise almayın” denmektedir.

Âyetin yukarıda takdim ettiğimiz hususiliğinin yanı sıra Efendimiz (s.a.s)'in getirmiş olduğu ve emrettiği, ardından da nehyettiği her şeye şâmil bir hüküm ihtiva ettiği muhakkaktır. Şimdi konumuza geçecek olursak mealini verdiğimiz ayetin “*وَمَا آتَاكُمُ* -*(Peygamber) size ne verirse, ne getirmişse*” kısmında görüldüğü gibi meddi munfasıl vardır ve dört elif miktarı uzatmak gerekmektedir. Âyetin diğer tarafındaki *وَمَا نَهَاكُمُ* -*(hangi konuda) neden men ederse* kısmında da meddi tabîi vardır ve bir elif miktarı uzatılır¹³¹. Bu farklı uzatmaların anlamla ilişkisi hakkında şunları söyleyebiliriz: Âyetin ilk kısmında (*size ne verirse ne getirmişse*) şekliyle pozitif, diğerinde de (*neden men ederse*) şekliyle de negatif olgu bulunmaktadır. Dört elif miktarı uzatmayı gerektiren meddi munfasilla gelmiş olan pozitif olgunun, bir elif miktarı uzatmayı gerektiren negatif olana göre daha fazla olduğu vurgusu, diğer bir ifadeyle helal dairesinin haram dairesinden daha geniş olduğu hissedilebilir.

Başka bir örnek verelim: *وَالْهَيْكُلُ لِلَّهِ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ* -*Hepinizin İlâhı tek İlahtır. O'ndan başka tanrı yoktur. O, rahmandır, rahîmdir.* (Bakara 163.) ayetinde *لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ* kısmında bir nefy bir de isbat vardır. Bu ayetin Nefy kısmında yer alan med; harf-i med ile sebab-i meddin ayrı iki

¹³¹ Med harfinden sonra sebab-i medd'den bir şey gelmemesi halinde ‘medd-i tabîi’ meydana gelir. Bu durum karşısında bir elif miktarı uzatılır.

kelimede bulunmasından dolayı munfasıl olup buna aynı zamanda medd-i mübâlağa da denir. Çünkü buradaki meddin mübalağalı bir şekilde yapılması, Allah'tan başkasından ulûhiyeti nefyetme maksadı taşır. Yani meddin okunurken 4 elif miktarı uzatılması, nefyedilen ilah makamına girebilecek bütün her şeyi içine aldığı hissettirmektedir.¹³²

b- Gunnelerle İlgili Örnekler: Gunneler sanki inlemeyi tedâi ettirmektedir. Örneğin Nâs sûresinde tekrar edilen الناس -*insanlar* lafızlarının altında ‘Ah, şu insanlar’ manası da anlaşılabilir. Yoksa الناس da olabilirdi. Hiçbir dilci de buna karşı çıkmazdı. “Kur’ân niçin insanlara ‘Ah şu insanlar’ desin?” denecek olursa buna belâgat kuralları içinde şu cevap verilebilir: Çünkü cennetten çıkmış ve pek çok dünya musibetlerine uğramış insan, gök ehlinin yüreğini sızlatmaktadır. Ancak her inleme şefkat için değildir. Evet, bir hayvan yavrusuna şefkatle inler. Ama intikam alacak bir kişi ise hasmına karşı hışım ile inler.

Mesela إِنَّا أَنْعَمْنَاكَ الْكُوفِرَ -*Biz gerçekten sana verdik Kevser*’i¹³³, ayetinde اِنَّا kelimesi üzerinde 2 harekelik beklenmesi gereken harf-i gunne müşeddede tecvid kaidesi vardır. Bu beklemede de yukarıda zikrettiğimiz Efendimiz (s.a.s)’e verilen Kevser nimetinin, bir başkası tarafından değil de Cenab-ı Hakk ve O’nun emri muvacehesinde melekler tarafından çoğul olarak verilmiş olması veya ‘Biz’ ifadesi ile işaret edilen tazim üzerinde vurgu yapılması gibi nüktelerin yanı sıra, ayrıca Cenab-ı Hakk’ın yaptığı bu bağıştan rücu etmeyeceğine dair bir emare de sezilmektedir.

c- Sektelerle İlgili Örnekler:

Sekte; sözlükte susmak ve iki nağme arasını nefes almadan kesmek, sözü kesmek, sönmek, ayırmak anlamına gelmektedir.¹³⁴ Terim anlamı ise sekte; (السكنة قطع الصوت بغير التنفس) nefes almadan sesi kesmeye denir. İbn Cezerî (ö. 833/1429): “Sesi nefes almaksızın âdet olarak vakf zamanından daha kısa bir müddet kesmekten ibarettir.” şeklinde tanımlamıştır.¹³⁵

Sekte hem mana hem de fonetik yapı ile ilgili irtibatlı bir kuraldır. Kur’an-ı Kerim’in doğru okunması adına fonetik tesir yaparken, vasıl halinde yanlış anlaşılmaya müsaid kelime gruplarını fark ettirerek ayırt etme ve verilmek istenen gerçek mana üzerinde vurgu yapma adına da önemli bir vazife yapmaktadır.

Örnek verecek olursak: Âsım (ö. 127/745) kırâatının Hafs (ö. 180/796) rivâyetine göre; Kur’an-ı Kerim’de caiz ve vacip olmak üzere iki ayrı sekte durumu söz konusudur. Bunlardan vacip olanlardan dört yerde sekte yapılır.¹³⁶ Bu sektelerden ikisi elif, diğer ikisi de sükûn üzere icra edilir. Örneğin Kehf sûresinin 1. ve 2. âyetleri arasında; (الحمد لله الذي أنزل على عبده الكتاب ولم يجعل له عوجاً) *Hamd O Allah’a mahsustur ki kuluna kitabı indirdi ve onun içine tutarsız hiçbir şey koymadı. (قِيَمًا لِيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا Kendi nezdinde inkârcılar için hazırladığı şiddetli azabı bildirerek onları uyarsın. Makbul ve güzel işler yapan müminleri de ebediyen içinde kalacakları güzel bir mükâfatla müjdelesin ve ta ki “Allah evlat edindi” diyenleri uyarsın.*

¹³² Geniş bilgi için bkz. Çağıl Necdet, *Kur’ân’ın Belâgat ve Fonetik Yapısı*, Ankara, 2005, s. 348.

¹³³ Kevser, 1.

¹³⁴ Ebu’l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur; *Lisânü’l-Arab*, II, 44; Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, I, 578.

¹³⁵ İbnü’l-Cezerî, Ebu’l-Hayr Muhammed b. Muhammed (ö.833/1429) *en-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, Mısır-ts., I, 240; Temel, Nihat; *Kırâat ve Tecvid İslahları*, İFAV yay., İstanbul-1997, 118.

¹³⁶ İbn Atiyye Ebû Muhammed Abdulhak (ö. 542), *el-Muharreru’l-Vecîz Tefsîru İbn Atiyye*, Dârü’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1422, III, 494.

Bu iki ayetlerin (عَوَجًا ve قَيْمًا) kelimeleri arasında vakf yaparak durmak daha doğrudur. Ancak sekte de yapılabilir. Hafız rivâyetine göre sekte şu şekilde yapılır: (عَوَجًا) kelimesindeki tenvin, elif'e çevrilir ve medd-i tabî yapılarak elif üzerinde nefes almadan kısa bir süre durulup (قَيْمًا) kelimesine geçilir.¹³⁷

Her iki ayetin sekteli olarak okunduğunda sektenin mana ile ilişkisini nasıl yansıttığı daha net olarak görülecektir. Zira sekte ilk ayetin fasılasında yer alan (عَوَجًا) *tutarsızlığın* ikinci ayetin başında yer alan (قَيْمًا) *eğrisi büğrüsü, yanlış ve çelişkisi bulunmayan dosdoğru* ile birlikte tevehhüm edilmemesine yol açmaktadır. Diğer bir tabirle yapılan sekte bir sonraki âyetin ilk kelimesi olan "*dosdoğru*" anlamındaki kelimenin "*eğrilik*" anlamındaki (ve üzerinde sekte yapılan) kelimenin sıfatı olabileceği vehmini bertaraf etmektedir.¹³⁸ Çünkü bu onun sıfatı olmayıp (له) zamirinin mercii olan "kitab"ın halidir.¹³⁹ Yani *O kitabı dosdoğru kitap olarak kılmıştır*, anlamındadır.

Bu sekte ile yapılan vurgu bazı sahabelerin ellerindeki Mushaflarda «وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عَوْجًا لَكِنْ جَعَلَهُ قَيْمًا» Allah (c.c) Kur'ân'da herhangi bir tutarsızlık bırakmamış, onu eksiksiz dosdoğru yapmıştır, şeklinde açıklama ile daha net olarak ortaya konmuştur.¹⁴⁰ Bu suretle âyetin mânâsının yanlış anla-

¹³⁷ Dâni, Ebû Amr Osman b. Saîd (ö. h. 444), *et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb'*, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, s. 156 (قرأ حفص) قرأ حفص (عوجا)الكهف 1 يسكت سكتة لطيفة من غير قطع ولا تنوين سكتة لطيفة من غير قطع يسكت على الألف عوجا في رواية حفص (عوجا)الكهف 1 يسكت سكتة لطيفة من غير قطع ولا تنوين ثم يقول (قيما).... ثم ينقل رواية الاثناني عن حفص عن عاصم انه كان يقف على عوجا عوجا بوقفه لطيفة من غير قطع ولا تنوين (-); *el-İknâ' fi'l-Kırâati's-Seb' li İbni'l-Bâziş* (ö. h. 540), (ثم يتدأ قيما في القطع والوصل جميعا) Ayrıca bkz. Ebû Muhammed İbn Atiyye el-Endelusi, *el-Muharreu'l-Vecîz, Tefsîru İbn Atiyye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422, III, 494; Ebu Hafız Siracuddin en-Numani (ö. 775), *el-Lubâb fi Ulûmi'l-Kitab*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419, XII, 416.

¹³⁸ Ebû'l-Abbas Şihabuddin el-Halebi (ö. 756), *ed-Durru'l-Masûn fi Ulûmi'l-Kitâbi'l-Masûn*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, VII, 434; Ebu Hafız Siracuddin en-Numani (ö. 775), *el-Lubâb fi Ulûmi'l-Kitab*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419, XII, 416.

¹³⁹ el-Kirmâni, Mahmud b. Hamza (ö. 505), *Garâibu't-Tefsîr ve Acâibu't-Te'vil*, Dâru'l-Kible, Beyrut, ts., I, 647. Nahivciler, ayetteki "kayyimen" kelimesinin mansub oluşu hususunda belirttiğimiz hal olması dışında farklı görüşlerde de bulunmuşlardır. *Keşşaf* Sahibi şöyle der: "Bu kelimeyi, "kitab" lafzının "hâl"i saymak caiz değildir. Çünkü ifadesi, enzele fiilinin üzerine ma' tûftur. Binâenaleyh bu ifade, "ellezî" sıla edatını takip edenlere dâhildir. Dolayısıyla "kayyimen" kelimesini "kitab"dan hal saymak, sıla cümlesinin bir parçası ile hal ve zil-hâlin arasını ayırmış olmayı gerektirir ki bu caiz değildir. Bu caiz olmayınca bu kelimenin, mukadder bir fiil ile mansub olması gerekir ve takdiri 'Ve Allah o Kur'ân'ı dosdoğru kıldı" şeklindedir. İsfehânî şöyle der: "Bizim bu husustaki kanaatimiz şudur: "Ayetteki ifadesi birinci hal, "kayyimen" ifadesi de ikinci hal'dir. Bu ikisi birbiri peşinde olan iki "hal"dir. Buna göre kelamın takdiri, "O, kuluna kitabı, ona bir eğrilik kılmaksızın ve dosdoğru olarak indirdi" şeklinde olur." Haili'l-ukad kitabının sahibi es-Seyyid şöyle der "Ayetteki "kayyimen" kelimesini ifadesinden bedel kılmak da mümkündür. Çünkü bu cümlenin manası, "Allah onu eğrisiz yani dosdoğru kıldı" demektir. Buna göre sanki "Allah kuluna o kitabı indirdi ve onu "kayyim" yani dosdoğru kıldı" denilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de zamirlerin mercii sorunu ile ilgili ayrıca bkz. Sümertaş Burhan, *Gâib Zamirinin Mercii Sorununa Müfessirlerin Yaklaşımları*, Bakara 146. *Ayet Örneği*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/2 Winter 2014, p. 1389-1398, ANKARA-TURKEY.

¹⁴⁰ Ebû Muhammed İbn Atiyye el-Endelusi, *el-Muharreu'l-Vecîz, Tefsîru İbn Atiyye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422, III, 495. Ayrıca bkz. Ebû'l-Abbas Şihabuddin el-Halebi (ö. 756), *ed-Durru'l-Masûn fi Ulûmi'l-Kitâbi'l-Masûn*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, VII, 434.

şılma ihtimali önlenerek kastedilen mânâ özelliikle vurgulanmış olur. Bu da ayrıca mana tefsiri olarak kabul edilir.¹⁴¹

17. Kur'an Ayetlerinin Dizilişindeki Ahenk

Kur'an-ı Kerim'in ulûhiyyet, nübüvvet, insan, ibâdet, hukuk, ahlak ve âhiret gibi temel konularla diğer tâlî konuları bir tek küllî gayeye ulaştırarak şekilde mükemmel bir bütün halinde ortaya koyar. Nitekim Kur'an, ele aldığı meseleleri beşerî üslûbun tersine, konu konu değil, hepsini ahenkli bir bütün oluşturacak tarzda iç içe ele almıştır.

Malum olduğu üzere Kur'an'ın ayet ve sûreleri, uzun bir zaman diliminde parça parça nazil olmuşsa da, birbirinden bağımsız ve kopuk değil, bilakis hem lafız, hem de mana itibarıyla aralarında sıkı bir ilişki ve bütünlüğe sahiptirler. Çünkü bu ayet ve sûrelerin dizilişi, büyük ölçüde tevkîfidir. Hatta bu konu Kur'an ilimleri içinde Tenâsubi'l-âyât adı altında bir ilim dalı içerisinde mütalaa edilir. Tenâsüp veya insicâm, lügatte mukârebet, yakınlık, uygunluk ve benzerlik anlamındadır. Tenâsubi'l-âyât, ayetler arasındaki uyum ve ahengi inceleyen, tenâsubi's-suver ise, sûrelerin birbirleriyle aralarındaki uyum ve ahengi inceleyen ilimdir.¹⁴² Bu itibarla sûre içerisinde ayetlerin birbirleriyle ve ayetleri oluşturan sûrelerin de birbirleriyle tenâsublerinin olması, Kur'an'ın bir diğer i'câz özelliğidir.

Kur'an, bir anda ve tek bir konu için inmiş gibi bir tenâsüp arz etmektedir. Bundan dolayı, tefsir yaparken, Kur'an ayetleri, siyak ve sibaklarına dikkat edilmeden ele alınıp değerlendirilirse hata edilir. Çünkü Kur'an'da ele alınan bir konu, her defasında çok değişik buudlarıyla anlatılır. Bu parçalar arasındaki irtibat ayetlerin taşları birbirine kenetlenmiş muhkem ve sağlam bir bina gibi olduğunu göstermektedir.

18. Ayet ve Sûreler Arasında Tenâsüb

Bu yönüyle ayetler sûre içerisinde, sûreler de Kur'an içerisinde birbirleriyle bir bütündür. Bu baktan olmak üzere el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fi Tenâsüki's-Suver*, es-Suyûfî, *Tenâsükü'd-Durer fi Tenâsübi's-Suver* gibi sûreler arası münasebeti konu edinen eserler telif etmişlerdir. Bu yönüyle her sûre bir bakıma kendinden sonra gelen sûre için özet mahiyetindedir, denilebilir.

Ayet ve sûreler arasındaki münasebet bağları çeşitlidir. Bunlar özetle: benzerlik (birbirine benzeyen konuların birlikte zikredilmesi), zıddiyet (bir olgunun zıt taraflarını zikretme sûretiyle bir ilgi kurulması) ve istidrâd(ara söz, herhangi bir konuyu anlatırken ilgili başka bir konuya geçiş yapmak, sonra tekrar aynı konuya dönmek) olarak sıralanabilir.

Sûreler arasındaki tenâsübe örnek verecek olursak Bakara sûresi ile Âli İmrân sûresini maddeler halinde ele alalım:

a) Bakara sûresi davetini, kitap ehlinden önce yahudilere, Âli İmrân sûresi ise hristiyanlara yönelmektedir.

b) İki sûre arasındaki fark ve benzerlik, Tevrat ve İncil arasındaki fark ve benzerlik gibidir. Bakara sûresinde bahsi geçen yahudiler ve kutsal kitapları Tevrat zaman açısından önce, Âli İmrân sûresinde bahsi geçen hristiyanlar ve kutsal kitapları ise sonradır. İki sûre arasındaki öncelik ve sonralığı, birinin asıl diğeri onun fer'i olması ve her iki sûrede olduğu gibi.

¹⁴¹ Ebû Hayyan Muhammed el-Endelusi, *el-Bahru'l-Muhit*, Dâru'l-Fikir, Beyrut, 1420, VII, 136.

¹⁴² Eren Cüneyt, Erbaş Muammer, *Kur'an İlimleri ve Tefsir İstilahları*, Ebru Yayınları, İzmir, 2013, s. 120.

c) Bakara sûresinde özet ve kapalı olarak söz konusu edilen mücmel ayetlerin çoğunun tafsilatları Âli İmrân sûresinde yapılmıştır. Bunun içindir ki her iki sûreye “Zehrevayn”, yani “çifte güller” denilmektedir.

d) Şekil yönüyle Bakara ve Âli İmrân sûreleri müteşâbihattan olan (ﷻ) ile başlamış olmalarıdır.¹⁴³

e) Bakara sûresi “*Ey Rabbimiz! Kafir olan kavimlere karşı bize yardım et!*” duası ile sona ererken, Âli İmrân sûresi o duaya icabet makamında, din ve ilim yönünden üstün gelmenin, maddi yönden üstün gelmeden daha önemli ve onun vazgeçilmez bir şartı olduğunu iyice anlatmak için, herşeyden önce ilim yardımını yapmış ve sağlamıştır. Bu şekilde yönlendirme ve ilişki bu iki sûreyi birbirine bağlamıştır.

f) Bakara sûresinde Hz. Adem (a.s)’in yaratılış kıssası ile Âli İmrân sûresinde Hz. İsa (a.s)’nın yaratılış kıssası, Cenab-ı Hakk’ın yoktan var etme güç ve kudretini isbat makamında benzerlik taşımaktadır.

g) Bazı müfessirler, Âli İmrân sûresinin başında yer alan (ﷻ) in açılımını kendinden hemen sonra gelen “*Allah kendinden başka ilah olmayan, hayy ve kayyumdur.*” şeklinde yorumlamışlardır. Bundan dolayı da Bakara sûresinde yer alan Ayete’l-Kürsî’nin icmâlen bir remzi demek olduğuna işaret var gibidir. Bakara sûresinin bir ismi de “Sûretu’l-Kürsî” olduğuna, ve Âyete’l-Kürsî’nin de en büyük ayet olduğuna göre; ayrıca bunun İlahi isimlere işaret olması hakkındaki rivayetlerin bütünü birden göz önünde tutulunca, bunların hepsi bu imâ ve işareti destekleyebilecek emarelerden sayılabilir.¹⁴⁴

Şimdi de ayetlerin birbirleriyle münasebetlerine örnek verelim: Bakara sûresi 5. ayetine kadar Kur’ân hakkında bilgi verilmekte, hidayete ermiş olan müminlerin bazı vasıflarından bahsedilmektedir. Bu anlatımın hemen ardından 6. ayette kafirlerden bahseden “*Kafirlere gelince, onları uyarsan da uyarmanın da onlar için birdir. Onlar inanmazlar.*”¹⁴⁵ ayetinin gelmesi, bir olgunun zıt taraflarını zikretme sûretiyle ilgi kurulmasına güzel bir örnektir.¹⁴⁶

Ayetler arasındaki tenasübe başka bir örnek verelim:

Kur’ân’ın ilk sûresi olan Fâtiha ile son sûresi olan Nâs arasında bir münasebet görülmüştür. Şöyle ki, Fatiha’da Allah’ın sıfatları sayıldıktan sonra hidayetten söz edilmiş, Nâs sûresinde de hidayete ermenin ancak şeytanın şerrinden Allâh’a sığınmakla mümkün olabileceği ifade edilmiştir.

Örneğin mevzumuza delil olmak üzere sadece Fatiha Sûresini incelemeye çalışalım.

Önce Besmeleye göz atacak olursak, Besmelede sırayla Allah isminden sonra er-Rahmân ve onun ardından er-Rahîm isimlerinin gelmesinde şöyle bir münasebet olabilir: Öncelikle الله lafza-ı Celâli Cenabı Hakk’ın galiben celâl ismine bakar. الرَّحْمٰن الرَّحِیْمِ isimleri ise Cenabı Hakk’ın cemâl ismine bakar.

Fâtiha Sûresinin Kur’ân’ın son sûresi olan Nâs arasında bir irtibat olduğu gibi kendisinden

¹⁴³ Kur’ân-ı Kerîm’de müteşâbih sorunu ile ilgili ayrıca bkz. Eren Cüneyt, *Kur’ân-ı Kerîm’de Muhkem ve Müteşâbihin Tespit ve Değerlendirilmesi (Fâtiha Sûresi Örneği)*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/8 Summer 2013, p. 1805-1823, ANKARA-TURKEY.

¹⁴⁴ Örnek için geniş bilgi, Elmalılı Hamdi Yazır’ın *Hak Dini Kur’ân Dili*, (sadeleştirenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), İstanbul, ts, II, 286-294.

¹⁴⁵ Bakara 6.

¹⁴⁶ Konuyla ilgili örnekler için bkn. ez-Zerkeşi Bedruddin, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, Mısır, ts., I, 35-49.

evvelki besmele ile de bir irtibatı vardır. Bu irtibat ve alakaya sıyâk ve sibâk denir. Fâtiha Sûresi, Kur'an-ı Kerim'in ilk sûresi olması hasebiyle öncesinde başka bir sûre yoktur. Ancak, bu sûrenin başına takdir edeceğimiz bir fiil, Fâtiha Sûresine sibâk olabileceği gibi Besmele de ona sibâk olabilir.

Cenab-ı Hak Besmele'de, kendisini Rahmâniyet ve Rahîmiyetiyle ile tavsif etmektedir. Celâl ve Cemâliyle tecelli eden bu tavsif karşısında kul olarak nasıl mukabele edilebilirliği sûrenin ikinci ayeti olan *أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ* 'Bütün hamdler, övgüler (bütün varlıkları yaratıp büyüten, varlıkta devam ettiren, tarih ve coğrafyasıyla bütün bir insanlığı, hatta bütün âlemleri, dünya ve âhireti, ezelden ebede varlığın tamamını kucaklayan) âlemlerin Rabbi Allah'adır' cümlesi ile verilmektedir. Yani bir çeşit "Bizi bu kadar rahmetiyle kuşatan Zât-ı Alâ'ya hamd ve senâlar olsun" denilmiş oluyor.

Diğer taraftan zikredilebilecek bir diğer münasebet de şu olsa gerektir: Bu sûre beşinci ayete kadar Allah'a, beşinci ayetten sûrenin sonuna kadar da kula ait olmak üzere iki kısımdır.

Fâtiha Sûresinin 3. ayeti de bir önceki ayet gibi Kur'an'ın işlemiş olduğu temel kavramlardan tevhid yani Allah'ın birliği konusunu işlemektedir. Bu yönüyle bir önceki ayette ifade edilen rubûbiyetle kuvvetli bir münasebet taşır.

Ayrıca bu ayet bir önceki ayetin istilzâmı mahiyetindedir. İkinci ayette bahsi geçen rubûbiyetin gereği olan rahmâniyet ve rahîmiyet bu ayette zikredilmektedir. Zira Cenab-ı Hakkın kendisini Rabbu'l-âlemin diye tavsif etmesi O'nun bütün yaratıklarını koruyup gözetmesi, ihtiyaçlarını karşılmasını istilzâm eder. İşte üçüncü ayette zikredilen bu sıfatlar bir önceki ayette olan münasebeti ortaya koymaktadır.

Fâtiha Sûresinin 4. ayeti de Kur'an'ın ana gayelerinden bir diğeri olan ahiret inancına işaret etmektedir. Bu yönüyle önceki ayetlerle sıkı bir münasebeti vardır.

Ayrıca din gününün hâkimiyetinin rahimiyetle doğrudan irtibatı vardır. Zira din günü yani hesap günü müminler için artık mükâfat ve mücâzat günüdür. Dünya hayatında zahirle hükmedildiğinden hesaplar yarım kalabilmektedir. Hak ve hukukun karşılığı alınmamış olabilir. İşte din gününün mutlak hâkimiyeti, rahimiyetin gereği olarak tezahür etmektedir. 'O günün tek sahibi Allah'tır. O gün sadece O konuşacak, hükmü O verecek, infâzı O yapacak ve mükâfatı da O bahşedecektir.'

Fâtiha Sûresinin 5. ayeti de Kur'an'ın ana gayelerinden bir diğeri olan ibadet konusuna temas etmektedir. Bu yönüyle önceki ayetlerle sıkı bir münasebeti vardır.

Ayrıca önceki ayetlerde zikredilen Cenab-ı Hakk'ın rubûbiyeti, Rahman ve Rahim olması ve bir mükâfat ve mücâzat gününün varlığı, artık muhataba ibadet yapması gereğine işaret etmektedir.

Fâtiha Sûresinin 6. ayeti de bir önceki ayetin devamı mahiyetinde Kur'an'ın ana gayelerinden bir diğeri olan ibadet temasına işaret etmektedir. Zira Cenab-ı Hakk'tan hidayet talebi veya hidayette istikamet talebi ibadettir. Bu yönüyle önceki ayetlerle sıkı bir münasebeti vardır, denebilir.

Fâtiha Sûresinin 7. ayeti de Kur'an'ın ana gayelerinden bir diğeri olan nübüvvet konusuna işaret etmektedir. Bu yönüyle önceki ayetlerle sıkı bir münasebeti vardır, denebilir. Ayrıca Cenab-ı Hak altıncı ayette *إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ* "Bizi doğru yola hidayet eyle" derken bu yolun ne olduğunu aynı siyak içinde yedinci ayetle açıklamıştır.

Suat Yıldırım İhlâs sûresi ile ilgili yaptığı yorumda ayetler arasında birçok münasebet hatları ve kombinasyon imkânlarının olduğuna işaretle şöyle der: 'İhlâs Sûresinde altı cümle bulunup, bunlardan üçü müsbet (olumlu) cümledir: "De ki: O, Allah'tır. O, birdir. O, Sameddir." Diğer üçü ise menfidir (olumsuz): "Doğurmadı, doğurulmadı ve hiçbir şey O'na denk olmadı." Bu cümleler, tevhidin altı mertebesini ispat, şirkin altı çeşidini de reddeder. Her bir cümle ötekilere hem delil, hem de netice durumundadır. Şöyle ki: "De ki Allah (gerçek İlâh) odur. Zira O, Tek'tir. Zira O, Samed'dir. Zira doğurmamıştır ilh. Sonundan başlarsak: "Hiç kimse O'na denk olmadı. Zira O, doğurulmamıştır. Zira O, doğurmamıştır. Zira Samed'dir. Zira Tek'tir. Zira O, gerçek İlâh (Allah)tır". Bir başka nizamda şöyle olur: "O, gerçek İlâh (Allah)tır. Öyleyse Tek'tir. Öyleyse Samed'dir. Öyleyse doğurmamıştır. Öyleyse doğurulmamıştır. Öyleyse hiç kimse O'na denk olmamıştır." Böylece İhlâs Sûresi'nde, âdeta otuz altı İhlâs Sûresi bulunur.¹⁴⁷

19. İddia Edilen Tekrarlarının Usandırmayı

Kur'ân-ı Kerim'de sık sık rastlanan ve dikkatli bir araştırma yapılmaksızın yüzeysel bir yaklaşımla hakkında "tekrar" hükmü verilen ayetler bulunmaktadır. Oysa konuya vâkıf olmak, tekrar zannedilen bu çeşit olguların arkasında Kur'ân'ın nice gizem ve sırlarını yakalamaya vesile olacaktır. Daha net ifadeyle tekrar diyebilmemiz için aynı lafız veya fikrin aynı siyak içinde yeniden kullanılmış olması gerekir. Lafzın müteradifi kabul edilen terim, taşıdığı ortak manânın yanı sıra farklı anlamlar içerdiğinden tekrar olamaz. Dikkat edilecek olursa lafız tek başına bir anlam taşıdığı gibi bazen bir ayet içinde, bazen diğer ayetler arasında ve farklı konular arasındaki siyak ilişkisi ile farklı manalara gelebilmektedir.¹⁴⁸

Kur'ân-ı Kerim'de sözü edilen "tekrar" çeşitleri okuyan ve dinleyeni usandırmayan bir yapıdadır. Farklı zaman dilimleri içinde farklı sûrelerde görülen bu ayetler okuyucuyu kesinlikle usandırmamakta, hatta her defasında ayrı bir tat vermektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de sözü edilen "tekrar" çeşitleri içerisinde belki de en meşhuru bazı ayetlerin "tekrar" edildiği iddiasıdır. Bu iddiaya göre Kur'ân-ı Kerim'de bazı ayetler birçok hikmete mebnî "tekrar" edilmişlerdir. Kanatimizce öncelikle meseleye, her dilin kendi yapısı göz önünde bulundurularak bakmakta fayda vardır. Cümle, malum olduğu üzere kelime ve kelime gruplarından oluşan manalı sözlerdir. Duygu, düşünce ve eylemi ifade eden bir cümleyi oluşturabilmek için gerekirse aynı lafız birden fazla kullanmak, dilin karakteristik özelliğinden olsa gerektir. Diğer yönden Kur'ân'ın ilahî mesajının kendine has karakteristik üslubu da unutulmamalıdır. İlk bakışta "tekrar" gibi gözükse bile, teknik olarak gizli bir sanat ve i'caz vardır. Bu hususu bazı misallerle izah etmeye çalışalım; Tekrar olduğu iddia edilen ayetlerden biri Kâfirûn sûresinde geçen 3. ve 5. ayetlerdir. İlk bakışta lafızlarda benzerlik görünen 3. ve 5. ayetler arasında aslında mana yönüyle büyük farklılık bulunmaktadır. 3. ayet çoğu müfessire göre hali anlatmaktadır. Yani Rasûlullah (s.a.s) müşriklerin vahyin indiği andaki hallerini tasvir adına وَلَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ "Sizler benim ibadet ettiğime tapmıyorsunuz" demektedir. Lafzen aynı görünen 5. ayete ise durum farklıdır; burada Allah Teâlâ'nın Rasulüne gaybden haber vermesi ile gerçekleşen وَلَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ "Sizler benim ibadet ettiğime (istikbalde de) tapacak değilsiniz" mucizevi ihbarı vardır. Hamdi Yazır bu konuda şöyle der: "... Bu iki ayet ilk bakışta evvelkilerin "tekrar"ı gibi görünür. Bu bir atıftır, atıf ise az çok başkalık ifade eder, onun için cumhur bu ayetlerde manen "tekrar" olmadığını ve binaenaleyh sade tekid değil, her birinin bir te'sis, yani yeni bir hüküm olduğunu beyan etmişlerdir"¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Bkz. Yıldırım Suat, *Kur'an'ın Surelerindeki Eşsiz Ahenk*, Yeni Ümit Dergisi, 2003 Sayı: 60 Yıl: 15.

¹⁴⁸ Konuyla ilgili yayınlanmış olan makalemize bkz. Eren Cüneyt, *Belâgat Açısından Kur'ân-ı Kerim'de Tekrarların Tahlili*, EKEV Akademi Dergisi, c. III, sy. 2, s. 91-108, Güz 2001.

¹⁴⁹ Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul, 1936, IX, 6224 vd.

Başka bir örnek verelim:

... فَوَلُّوا أَمْثَلًا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ
Deyiniz ki: “Biz Allah’a, **bize indirilen Kur’an’a, Keza İbrâhim’e, İsmâil’e, İshak’a, Yâkub’a ve onun torunlarına indirilene Ve yine Mûsâ’ya, İsâ’ya, Hülâsa bütün peygamberlere Rab’leri tarafından verilen kitaplara iman ettik.**¹⁵⁰”

De ki: 'Biz Allah'a iman ettik. **Bize indirilen vahye, İbrâhim'e, İsmâil'e İshak'a, Yâkub'a ve torunlarına indirilen keza Mûsâ'ya, İsâ'ya ve bütün peygamberlere Rab'leri tarafından verilen vahiylerle de iman ettik.**¹⁵¹’

İlk bakışta tekrarlanarak birbirini te'kid ettiği zannedilen bu ayetlerden ilkinde hitap ümmete olduğundan (إلى) harfi ceri, diğerinde de hitap Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.s) olduğundan (على) harfi ceri gelmiştir. Zira ilk ayetteki *muhataplar* bütün insanlıktır. Ve Kur'an da bütün insanlara indirilmiştir. İkinci ayette ise hitap Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.s)'e olunca; vahiy ona ve ayette isimleri geçen diğer peygamberlerin üzerlerine indirilmiştir.

Yine hakkında “tekrar” olduğu beyan edilen kıblenin tahvili ile ilgili ayetlere göz atalım; (Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kibleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin. Şüphesiz ki, ehl-i kitap, onun Rablerinden gelen gerçek olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.¹⁵² Nereden yola çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Bu emir Rabbinden sana gelen gerçektir. (Biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir. (Evet Resûlüm!) Nereden yola çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. Nerede olursanız olun, yüzünüzü o yana çevirin ki, aralarından haksızlık edenler (kuru inatçılar) müstesna, insanların aleyhinizde (kullanabilecekleri) bir delili bulunmasın. Sakın onlardan korkmayın! Yalnız benden korkun. Böylece size olan nimetimi tamamlayayım da doğru yolu bulasınız.¹⁵³

Bu ayetlere ilk bakışta mananın vurgulanması maksadıyla “tekrar” edildiği iddiasında bulunulmuştur. Oysa dikkat edilecek olursa, vurgu ile beraber her iki ayetin ayrı ayrı vazifelerinin olduğu da görülecektir. Bilindiği gibi kıblenin Beyt-i makdis'ten Kâbe'ye döndürülmesi Rasûlullah (s.a.s)'ın kalbi arzusu doğrultusunda, vahiyle gerçekleşmiş, böylelikle Müslümanlar kendi ibadetlerindeki bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

Bu yönüyle 1. ayet Rasûlullah (s.a.s)'a ve müminlere bir nevi kalplerinden geçirip arzu ettikleri kıblenin değişimi hadisesini, ikinci ayet ise buna ilave olarak hükmünün ebediyen kalıp bir daha değişmeyeceğini bildirmektedir. Zira 1. ayet (Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İhbarından hemen sonra gelmiştir. Ve “tekrar” edildiği iddia edilen ayet bu sîbak ile irtibatlıdır.¹⁵⁴ Öte yanda ikinci ayetin fasılasıyla gelen yorum ise bir farka işaret etmektedir; “Kabe tarafına çeviriniz ki, insanların aleyhinizde hakkıyla tutunabileceği hiç bir delil kalmazın.”

Hamdi Yazır da 2. ayetin tefsiri ile ilgili yaptığı yorumda; “.. bununla beraber içine aldığı bazı hikmetler de açıklanmak sûretiyle bu pekiştirme ayrıca müstakil bir manayı da ifade edecektir.

¹⁵⁰ Bakara 136.

¹⁵¹ Âli İmrân 84.

¹⁵² Bakara, 144.

¹⁵³ Bakara, 150.

¹⁵⁴ Abbas, Fadıl Hasan, *İ'câzu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Amman, 1991., s. 44 vd.

Şöyle ki: İşte kıblenin değişmesi emrinde önce size karşı böyle akli ve nakli bakımdan haklı olabilecek delilleri büsbütün kaldırmak ve hasımlarınıza aleyhinizde hiç bir delil bırakmamak hikmeti vardır. İkincisi size nimetimi tamamlamam içindir.¹⁵⁵

20. Müşâhede ve Tefekküre Davet Edişi

Kur'ân-ı Kerîm ekser ayetleri ile muhatabı olduğu insanın bakışlarını içinde yaşamış olduğu kâinatın yaratıcısını tanıma, O'nu idrak etme adına iki önemli yöne sevk etmektedir. Bunlara; insanın kendi iç dünyası, taşımış olduğu beden ve onun esrarı ile alakalı olan enfüsî deliller ve insanı çepeçevre kuşatmış olan dışa dönük âfâkî deliller adı verilir. Daha açık bir ifadeyle enfüsî delillerin serdedilmesindeki hikmet, insanın kendi içinde gizli olan esrarı tanınması ve harikulâde bir sanat eseri olduğunu idrak etmesi neticesinde bu sanat eserinin bir yaratıcısının lüzumuna akıl yoluyla idrakı ve iknası, âfâkî delillerin serdedilmesindeki hikmet ise, yaşamış olduğu kâinatı ve hadiselerin ardındaki Allah'ın kudretini görerek, kendisini çepeçevre saran kainatın aynen kendi vücudu gibi bir yaratık olduğunu ve Allah'ın emriyle hareket ettiğini idrak ve iz'ânıdır. İşte bu ayetlere muhatap olan insan; yeryüzünde zuhurata tâbi mantık ile değil, çevresinde olup bitenleri araştıran, onlardan ders ve ibret alarak varlığının hakkını veren insandır. Bir yönüyle insanın kendi nefsinin bilmesi ve kâinatı tanıması, neticede doğal olarak insanı bu iki unsurun yaratıcısına taşıyacaktır. İşte bu iki delilin içerisinde enfüsî deliller önem bakımından ilk sırada yer alır. Bu deliller her yönüyle idrak edilmedikçe âfâkî delilleri görebilme ve esrarına vakıf olabilme mümkün değildir.

21. Fert ve Toplum Ahlakını Düzenleyen Ahlak Kuralları

Ahlak, Kur'ân-ı Kerîm'in üzerinde hassasiyetle durduğu diğer önemli esastır. Edeb, sadakat, iffet, şefkat, hilm, af ve adalet vb. güzel ahlakın bütün şubelerini insanlığa ders verir. Kur'ân-ı Kerîm ortaya koyduğu prensipleriyle insanın kendisi, ailesi, yaşadığı toplum ve âlemşümül bir anlayışla bütün insanlığı kuşatan en güzel ahlak modelini tesis etmiştir. İşaret ettiği değerler mecmuası ile insanlığını hatırlatır, insaniyet-i kübrâ olan İslâmiyetin mâ ve ziyası olur. Sosyologlarca ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken bu prensiplerin her birisi kendi başına ayrı bir değer olarak kaynağının ilâhî olduğunu ispatlarken, diğer açıdan da Kur'ân'ın hükümleriyle i'câz yönünü sergilemektedir.

'Kur'an çok sayıda mükemmel ahlaki tavsiyeler içerir ve içeriği küçük bağlantısız parçalardan oluşur, öyle ki tüm insanların onaylaması gereken özdeyişler bulmadan tek bir sayfasını bile geçemeyiz. Kur'an'ın bölümler halindeki bu yapısı hayattaki herhangi bir olayda sıradan insanlara uygun olan, kendi içinde bir bütün olan metinler, özdeyişler ve kurallar meydana getirir.'¹⁵⁶

Yaratmış olduğu insanın zayıf taraflarını en iyi bilecek olan Cenab-ı Hak'tır. Bu noktadan hareketle ona zaafını bertaraf edecek onu güçlendirecek öğretileri salık verir. İnsan farkına bile varmadığı nice zararlı hücumlara maruz bir hayat sürdürmektedir. Küçük büyük her günah kendi nispetinde insanı kalbinden yaralar. Bunlara şeytânî oklar da denebilir. Şahid olduğu hadiseler, işittiği duyular, ağzından çıkan lafızlar, hatta yerine göre iç dünyasında geçirdiği hayâlât bile insanı hırpalayabilir. Zira batılı tasvir, saf zihinleri idlal eder. Zihin kirlenmesi de bu tür bir insanın farkına varmadığı bir zaafıdır. Haddi zatında çok değerli ve âli olan ruhunun hakikate uzanmaya istidatlı kolu-kanadı ağzından çıkan bir lafız veya kulağına düşen bir sözcük ile kırılabilir. Hayali bulanır. Hakikatin ışık tayflarını sezemez olur.

¹⁵⁵ Yazır, a.g.e, I, 442.

¹⁵⁶ Draper John William, *A History of the Intellectual Development of Europe*, New York, Harper & Brothers, 1861, s. 172.

Hız Peygamber Efendimiz de bu mevzuyla alakalı olarak; “Ben anacak güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.” demektedir. Kur'an-i Kerim insanlığı sosyal bir olgu olarak görmektedir. Bunun gereği olan birliktelik, ahlakî değerlerin yaşatılmasıyla mümkündür. Bir diğer ifadeyle ahlak olmadan toplumun varlığından söz edilemez. Bu esaslar ferdin dünya ve ahiret saadeti için birbirinden ayrılmaz değerlerdir.

Aşağıda bu başlığa örnek teşkil edebilecek ayetlerden bazıları zikrediyoruz:

فَلْتَعَالُوا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا
الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ * وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ
حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تَكْلَفْ نَفْسًا وَلَا وَسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ * De ki: “Gelin Rabbinizin size neleri haram kaldığını ben okuyup açıklayayım: O'na hiçbir şeyi ortak yapmayın, anneye babaya iyi davranın, fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin, çünkü sizin de onların da rızkını veren Biz'iz. Kötülüklerin, fuhşiyatın açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Allah'ın muhterem kıldığı cana haksız yere kıymayın. İşte aklınızı kullanırsınız diye Allah size bunları emrediyor. Rüşdüne erinceye kadar, yetimin malına en güzel şeklin dışında bir sûrette yaklaşmayın. Ölçüyü, tartıyı tam ve doğru yapın. Biz hiç kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemeyiz. Hakkında konuştuğunuz kimse, akrabanız bile olsa, yine doğruyu söyleyin! Allah'a verdiğiniz ahdi tutun. İşte düşünüp tutasınız diye Allah size bunları emretti”¹⁵⁷.

فَلْإِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ
De ki: “Rabbim o güzel şeyleri değil, açığı ile gizlisi ile, bütün fuhşiyatı haram kalmıştır. Keza her türlü günahı, haksız yere haddini aşmayı ve kendisine tapınması hakkında Allah'ın herhangi bir delil bildirmedığı bir nesneyi Allah'a şerik yapmanızı, bir de Allah'ın emretmediği birtakım şeyleri iftira ederek O'na mal etmenizi haram kalmıştır”¹⁵⁸.

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ - “Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay haline!”¹⁵⁹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا
تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِنَسِ الْأَسْمَاءِ الْمُسَوِّقِ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ
Ey iman edenler! وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ *
Sizden hiçbir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin. Ne mâlum? Belki alay edilenler edenlerden daha hayırlıdır. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Belki de alay edilenler edenlerden daha hayırlıdır. Birbirinizi, (daha doğrusu kendilerinizi) karalamayın. Birbirinize kötü lakaplar takmayın. İman ettikten sonra insanın adının kötüye çıkması, fâsık damgası yemesi ne fena bir şeydir! Kim tövbe etmezse işte onlar tam zalim kimselerdir. Ey iman edenler! Zandan çok sakının. Çünkü zanların bir kısmı günahdır. Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın. Kiminiz kiminizi gıybet etmesin. Hiç sizden birinin ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı? İşte bundan hemen tiksindiniz! Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun. Allah tevvabdır, rahîmdir (tövbeleri kabul eder, merhamet ve ihsanı boldur) ¹⁶⁰

¹⁵⁷ En'am, 151-152.

¹⁵⁸ Arâf Suresi, 33.

¹⁵⁹ Hümeze, 1.

¹⁶⁰ Hucurat, 12.

22. Akılların Uzun Zaman Sonra Ancak Bilimsel Keşiflerle Ulaştığı İlmî Sırları İhtiva Etmesi

Kur'ân bir bilim kitabı değildir ama onun asırlarca önce dünya, güneş, ay, vb. hususlarda ortaya koyduğu bilgiler, bir yandan o zamanın bilim adamlarını benzerini getirmekten âciz bıraktırken, diğer yandan asırlar sonra bu hususlarda tespit edilen bilimsel verilerle de uyum arz etmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm muhatabını aklî ve mantikî delillerle ikna eder. Bu hakikatleri, kendine has bir metotla genellikle âfâkî ve enfüsî delillerle ortaya koymaya çalışır. Nazarları insanı çepeçevre saran bu delillere bakmaya ve onların ardında gizlenmiş olan gerçek müsebbibe yani Allah'a tevcih eder. Bunlara, insanın kendi iç dünyası, taşımış olduğu beden ve onun esrarı ile alakalı olan enfüsî deliller ve insanı çepeçevre kuşatmış olan dışa dönük âfâkî deliller adı verilir¹⁶¹. Yani enfüsî ve kevnî ayetler hidayet delillerinin bir parçasıdır. Bu delilleri incelemek dine ve gerçek imana ulaştırıcı bir yoldur. Kur'ân, bu gerçeği şöyle dile getirir: “*Biz onlara gerek dış âlemdeki ve gerek kendi nefislerindeki ayetlerimizi yakında göstereceğiz.*”¹⁶²

'Kur'ân'ın kendi yazılı direktifleri yanında, tabiattaki unsurlar ve oluşlar hakkında da “ayet” terimini kullanması onların, işte bu en üst ilim hakikatine birer gönderme olmaları nedeniyledir. Çünkü tüm olgular ve görüntüler, onları kavrama yeteneğini taşıyanlar için bu üst boyuta işaret eden “açık uçlu” birer simgedir’¹⁶³

Kur'ân'ın ilmi i'câzının en büyük delili: '*Yaş ve kuru iç bir şey yoktur ki Kitâbı Mübin'de bulunmasın*'¹⁶⁴ ve '*Ey Resulüm, işte sana bu kutlu Kitâbı indirdik ki her şeyi açıklasın, doğru yolu göstereyim, Allah'a teslimiyetle itaat edecek olanlara, rahmetin ve müjdenin ta kendisi olsun.*' ayetlerdir.¹⁶⁵ Buradan Kur'ân'ın mücmel bir şekilde, yani prensipler halinde her şeye şamil olduğunu anlıyoruz.¹⁶⁶

Burada öncelikle bilinmesi gereken en önemli kuralın, **sadece modern ilmin ulaştığı olduğu kesinleşmiş sonuçlarının, Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin üzerinde ittifak ettiği kesin yorumlarıyla çatışmayacağıdır.** Bir diğer tabirle, modern ilmin, elindeki bütün teknolojik imkânlar neticesinde, sayısız deney ve tecrübeleriyle ulaştığı sabit ve değişmez en son nokta, Kur'ân'ın üzerinde ittifak ettiği en son yorumu ile daima barışık olacaktır. Bu bağlamda makbul olan ilmî tefsir, 'modern ilimlerle uzlaşan tefsir olarak' özetlenebilir. Çünkü 'her devrin kesin hakikatlermiş gibi kabul ettiği ve fakat yanlış olduğu ancak daha sonraları ortaya çıkmış olan kendine has kuruntuları olmuştur.'¹⁶⁷

O halde Kur'ân'ın ilmî keşiflere işaret ettiği, bu ilimlere kaynak olabileceği zannedilen ayetleri, aceleci bir tarzda, hali hazırda ilmin ortaya koyduğu verilerle yorumlamaya çalışmak veya bu verilere Kur'ân'dan birer mesned aramak çok büyük yanlışlara sebebiyet verecektir. Her ne kadar ilmî de kabul edilse, değişebilirliği muhtemel nazariyeler Kur'ân hakikatleri ile mukayese dahi edilemez. Bilim tarihi, bir zaman için doğruluğuna inanılan bir teorinin, deney ve tecrübeler neticesinde yanlış olduğuna şahid olmuştur. Durum böyleyken, aceleci bir tavırla Kur'ân ayetlerini, doğruluğu kesinleşmemiş bu nazariyelerle yorumlamaya kalkışmak, Kur'ân hakkında şüphelere

¹⁶¹ Eren Cüneyt, *Kur'ân-ı Kerim'i Anlamaya Yönelik Metotlar*, Erzurum, 2002, s. 11-12.

¹⁶² Fussilet 53.

¹⁶³ Kılıç Sadık, Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu, 03-05 Şubat 1995, *Kur'ân'ın Aydınlığına Doğru*, Ankara, 1995, s. 297.

¹⁶⁴ En'am 59.

¹⁶⁵ Nahl 89.

¹⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. Ebû Hacer Ahmed Ömer, *et-Tesiru'l-İlmî li'l-Kur'ân fi'l-Mizân*, Dimişk, 1991, s. 103.

¹⁶⁷ Akdemir Salih, 'İlmî Tefsir Hareketinin Değerlendirilmesi ve Ondokuz Rakamı Üzerine' adlı giriş, Draz Abdullah, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*, İstanbul, 1983, s. 10.

sebebiyet verecektir. Zira herkesten, olası tezdad durumun Kur'an'ın ayetlerinden değil, onun yanlış yorumundan kaynaklandığını anlamasını beklemek haksızlık olacaktır. Bu konuyla ilgili vereceğimiz en bariz örnek, *Tefsîru'l-Kebîr* sahibi Fahreddin er-Râzî'nin Bakara Sûresi 22. ayet hakkında yapmış olduğu yorumdur. er-Râzî, Kur'an'ın, *الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا* 'Yeryüzünü size yatak yaptı' ayetini o günün hâkim olan anlayışı çerçevesinde, dünyanın dönmediğine delâlet ettiği şeklinde yorumlamıştır.¹⁶⁸

Sonuç

Kur'an-ı Kerîm'in de en önemli özelliği, eski Arap üslûbuna benzemeyen yepyeni üslûbu ve beyanındaki cezâleti ile harika nazım örgüsü olan yönüdür. Kur'an, lâfzı, nazmı, üslûbu ve içeriğiyle de insan ve cinleri, kendisinin bir benzerini getirmekten âciz bırakmıştır. Ele alıp işlediği konuları kendine has üslûb ve âhengi ile muhatabın farklılığı, siyak-sibak ilişkisi vb. sebeplerden dolayı takdim ettiği mesajı birçok yerde değişik şekillerde takdim eder. Bu zenginliğiyle Kur'an-ı Kerîm, güçleri yetecek olursa bir benzerini getirmeleri mevzuunda bütün insanlığa meydan okumuş, ebedî çağrıda bulunmuş ama herhangi bir cevap alamamıştır. Sadece bu yönüyle bile Kur'an'ın mu'cizeliği tartışmasızdır.

Kur'an'ı Kerîm'de mevcut bulunan cümlelerin oluşumunda, yapısında, cümleleri oluşturan kelimelerin seçilmesinde kendine mahsus anlatım tarzı vardır. Buna üslûbu'l-Kur'an denir. Kur'an'ın bu özellikleri nazmındaki güzelliği, manasındaki belağat ve kapsayıcılığın, kelimeleri meydana getiren harflerin dizilimi, bu harflerden meydana gelmiş kelime gruplarının cümlelerle birlikte âhengi, bu cümle gruplarının kendi aralarında farklı yönlerden münasebetleri, Eski Arap üslûbuna benzemeyen eşsizliği ve açıklamalarındaki incelik ve sadeliği, Arap dilinin hiç bir kimsenin muvaffak olamayacağı bir tarzda bütün incelikleriyle kullanılması, getirmiş olduğu hükümleri ele alış tarzı, realiteyi göz ardı etmemesi ve neticesinde müjde ve tehditleri tenasüb ile ve muhatabının psikolojik konumuna uygun va'z edişi, muhatabının kalbinde bıraktığı yüksek tesir; mazinin karanlıklarında kalmış ve özellikle muhatabın ihtiyacı olan tafsilâtı takdimi, istikbale ait verdiği haberler, bu haberlerin gözle görülür şekilde yerine gelmesi ve özellikle bu haberleri ümmi bir peygamberin dillendiriyor olması ve de onu anlamaya liyakatin artması türünden daha niceleri şeklinde sıralanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abbâs Fadıl Hasan, *Î'câzu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Amman, 1991.
- Abdurrahman b. Hasan Habanneke el-Meydâni (ö. 1425), *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1416.
- Ahmed İbrahim b. Hamd (ö. 1327), *Tavdîhu'l-Makâsid ve Tashîhu'l-Kavâid*, (Thk. Züheyr Şâvûş) el-Mektebu'l-İslâmi, Beyrut, 1406.
- Ahmed b. Mustafa el-Merâgi (ö. 1371), *Ulûmu'l-Belâga, el-Beyân, el-Meânî, el-Bedi'*,
- Ahmed Halil Aziz, (*Gender Patterns in The Qur'an: A Sociolinguistic Approach*, The American Journal of Islamic Social Sciences, Vol. 12; Num. 3; (Fall,1995), 309-319) (Trc. İbrahim H. Karslı) *Kur'an'da Cinsiyet Kalıpları: Sosyolinguistik Bir Yaklaşım*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IV, 195-204, 2004.
- Ahmed Halil Aziz, *a.g.m.* 197.

¹⁶⁸ er-Râzî Fahreddin, *Mefâtîhu'l-Gayb*, Tahran, II, 102.

- Akkâvî İn'âm Fevvâl, *el-Mu'cemu'l-Mufasssal fî Ulûmi'l-Belâga*, s.638, Beyrut, 1992.
- Bedevî Tabâne, *Mu'cemu'l-Belâğati'l-Arabiyye*, III. Baskı, s.145, Cidde, 1988.
- Beheştî Muhammed Hüseyin, *Kur'an'ı Anlama Metodu*, Ankara, 1989.
- BİLMEN Ömer Nasuhî, *Hukuki İslâmiyye ve İstilahâtı Fikhiyye Kamusu*, İstanbul, ts.
- CANDAN Abdulcelil, *Kuran Okunurken Zihne Takılan Ayetler*, Elest Yayınları, İstanbul, 2004.
- CURCÂNÎ Abdulkâhir, *Delâilu'l-İcâz*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabi, Beyrut, 1995.
- Cürcânî es-Seyyid eş-Şerif Ali b. Muhammed, *et-Ta'rîfât*, Mısır, 1938.
- ÇAĞIL Necdet, *Kur'an'ın Belâgat ve Fonetik Yapısı*, İlahiyât, Ankara, 2005.
- DRAPER John William, *A History of the Intellectual Development of Europe*, New York, Harper & Brothers, 1861.
- DURMUŞ İsmail, *Arap Dili ve Belâgat İlminde İki İfade Biçimi: İtnâb ve İcâz (I) (Kur'an Metninin Anlaşılmasındaki Rolü Üzerine Bir Deneme)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sy. 1, Yıl: 2000.
- Ebû Abdillâh Mustafâ b. el-Advî, *Silsiletu't-Tefsîr*, Durûsun Savtiyye (<http://www.islamweb.net>)
- Ebû Muhammed Ali İbn Hazm, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Dâru'l-Âfâkı'l-Cedîde, Beyrut, 1980.
- Kazvîni Muhammed b. Abdîrahman (ö. 739), *Telhîsu'l-Miftah*, İstanbul, 1312.
- EREN Cüneyt, *Kur'an-ı Kerim'i Anlamaya Yönelik Metotlar*, Erzurum, 2002.
- EREN Cüneyt, Erbaş Muammer, *Kur'an İlimleri ve Tefsir İstilahları*, İzmir, 2013.
- EREN Cüneyt, Uzunoğlu Vecih, *Arap Edebiyatında Edebî Sanatlar Belâgat*, Sütûn Yayınları, İstanbul, 2006.
- EREN Şâdi, *Kur'an'ı Anlamada Farklı Yaklaşımlar*, İstanbul, 1988.
- ERGİN Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 1962.
- Fâdil b. Sâlih b. Mehdi, es-Sâmîrâi, *Lemesâtun Beyâniyyetun*, el-Mektebetu's-Şâmîle,
- Fîruzâbâdî Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Beyrut, 1987.
- GÖKKIR Necmettin, *Tefsir Usulünde " Lafız-Mana" İlişkisinin Tespiti ve Bağlam Bilgisinin Önemi*, Kur'an ve Tefsir Akademisi, Ankara, ss. 333-344, 2009, s. 334'ten naklen.
- Hâdi 'Atiyye Matru'l-Hilâlî, *el-Hurûfu'l-Âmile fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Beyrut, 1986.
- Hamidullah Muhammed (1908-2002), *Aziz Kur'an*, (çev: Abdülaziz Hatip, Mahmut Kanık), Beyan Yay., İst., 2000.
- Hattâbî Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed, *Me'âlimü's-Sünen*, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd* (neşr. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed), Beyrut 1991.
-, *İslâm'ın Doğuşu*, (Çev. Murat Çetinkaya), İst, 1997.
- HAYYAT, Muhammed Heysem, *el-Meratu'l-Muslime ve Kadâyâ'l-Asr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2008.
- Hikmet AKDEMİR, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*, Nil yayınları, İzmir 1999.
- İbn Cinnî Ebu'l-Fadl Osman, *el-Hasâis*, Mısır, 1952.
- İbn Haldûn, *Mukaddime*, Beyrut, 1988.

- İbn Hişâm, Abdullah b. Yûsuf (ö. 761), *Şerhu Şuzûzi'z-Zeheb fî Marifeti Kelami'l-Arab*, eş-Şeriketu'l-Muttahide li't-Tevzî', Suriye.
- İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, *Î'lâmü'l-Müvakkîn*, (Thk. M. Muhyiddin Abdulhamid), Mısır 1955..
- İbn Manzur Cemalüddin b. Muhammed, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut 1990.
- KARA Necati, *Kur'an Sünnet Bütünlüğü*, Erzurum, 1995.
- Kazvîni Muhammed b. Abdîrrahman (ö. 739), *el-Îdâh fî Ulûmi'l-Belâga*, (Thk. Muhammed b. Abdulmunim Hifâci) Dâru'l-Cîl, Beyrut, III. Bsk.
-, *Telhîsu'l-Miftah*, İstanbul, 1312.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (ö. 671 h), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, 10 c. (20 cüz), 2. bs., Daru'l-Kütübî'l-Mısriyye, Kahire, 1964.
- KUŞÇU Ali, *Risâle fî'l-İstiâre*, (thk. Yıldız Musa, *Bir Dilci Olarak Ali Kuşçu ve Risâle fî'l-İstiâre'si*), Ankara, 2002.
- Kutub Seyyid, *et-Tasvîru'l-Fennî fî'l-Kur'an*, Kahire 1992.
- Matlûb Matlûb Ahmed *Mu'cemu'l-Mustalahati'l-Belâgiyye ve Tetâvviruha*, Beyrut, 1996.
- MEYDÂNÎ, Abdurrâhman Hasan Habenke, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye Usûsüha ve Ulûmuha ve Fünûnüha*, I-II, 1. Baskı, Dımaşk, 1996.
- MU'TEZİLÎ, Muhammed b. Ali et-Tîb (ö. 436), *el-Mu'temed fî Usûli'l-Fıkh*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403.
- Muhammed b. Abdîrrahman, b. Ömer (ö. 739), *el-Îdâh fî Ulûmi'l-Belâga*, (Thk. Muhammed Abdulmunim Hafâci), Dâru'l-Cîl, Beyrut, III. Bsk.
- Muhammed Said İsbir - Bilal Cundi, *eş-Şamil, Mu'cem fî Ulûmi'l-Luğati'l-'Arabiyye ve Mustalahatihâ*, Daru'l-avde, 2, bs. Beyrut 1985.
- Müsâid Müslim Abdullah, *Eseru't-Tatavvuri'l-Fikri fî't-Tefsîr fî'l-Asri'l-Abbâsî*, (Çev. Çelik Muhammed, Gelişme Döneminde Tefsîr, Yeni Akademi Yayınları, İzmir, 2006.
- NECMUDDİN, Süleyman b. Abdulkaviy (ö. 716), *Şerhu Muhtasarı'r-Ravda*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1987.
- Nesefî Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Tefsîru'n-Nesefî*, Beyrut, ts.
- Nevfel Abdurrezzâk, *el-Î'câzu Adedu'l-Kur'an-ı Kerîm*, Kahire, 1988.
- Nu'mani A. R., *Kâmusu'l-Kur'an*, Beyrut, 1983.
- NURSÎ Said, *İşârâtu'l-İcâz*, İstanbul, 1995.
-, *Lem'alar*, İstanbul, 1996
- Râğîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*, Mısır, 1970.
- RUMMÂNÎ, *en-Nuketü fî Î'câzi'l-Kur'an*, (*Selâsü Resâil fî'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye ve'n-Nakdi'l-Edebî*), li'Rummânî ve'l-Hattâbî ve Abdi'l-Kâhiri'l-Cürcânî, Mısır, 1968.
- Sâbûnî Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefâsîr*, Beyrût, 1981.
- SARAÇ M. Yekta, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, -İcâz md.*, İstanbul, 2000.
- SEBT Halid b. Osman, *Kavâidu't-Tefsîr Cem'an ve Dirâseten*, Dâru İbn Afvân, Riyadh, 1426.

-
- Sekkâkî el-İmam Ebu Yakub b. Ebi Bekr Muhammed b. Ali, *Miftâhü'l-Ulûm*, s. 359, Beyrut, 1983.
- Suyûtî Celâluddîn, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Kahire, 1951.
- ŞAHİN Güven, *Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*, İstanbul, 2005.
- Tabâne Bedevî, *Mu'cemü'l-Belâğati'l-Arabiyye*, III. Baskı, Cidde, 1988.
- Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1994.
- UZUNOĞLU Vecih, *Arapça, Fiil Cümlesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, İzmir, 2011.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul, ts.
- YILDIRIM Suat, *Hz. Peygamberin Kur'ân Tefsiri*, Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi, Ekim-Kasım-Aralık 1996, Sayı: 34 Yıl: 9.
-, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Yüce Meâli*,
- YILDIZ Mustafa, *Son Mesaj- Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali*, İşrak Yayınları, 2007, İstanbul, <http://tefhimat.blogspot.com.tr/>
- YÜCEL Ahmet, *Hadis İstilahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul, 1996.
- Zebîdî Muhammed Ebû'-Fayd (ö. 1205), *Tâcu'l-Arûs*, Daru'l-Hidaye, Lübnan, ts.